

vartija

ihminen – usko – kulttuuri

*Kirkko ja samaa
sukupuolta
olevien avioliitto*

1 | 2019

Sisältö

Pääkirjoitus.....1

Matti Myllykoski

Raamattu ja avioliitto perustevaliokunnan avioliittomietinnössä.....4

Martti Nissinen & Päivi Vähäkangas

**”Toinen otetaan, toinen jätetään.” Reformaation tekstien käyttö
kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietinnössä.....16**

Sini Mikkola

**Avioliiton siirtymä patriarkaalisesta kontekstista
jälkipatriarkaaliseen aikaan.....31**

Jukka Hautala

Parisuhteen teologian haasteet yhteiskunnan ja kulttuurin muutoksessa42

Kimmo Ketola

Kirkollisen päätöksenteon hermeneutiikasta.....57

Björn Vikström

Kirja-arvostelut.....70

Taantuvan tasa-arvon kirkko. Toimittanut Anni Tsokkinen. Kustantamo S&S.

Helsinki. 2019.

Jukka Hautala

Kohti samaa sukupuolta olevien kirkollista avioliittoa – hitaasti mutta varmasti

Avioliittolaki Suomessa laajentui 1.3.2017 alkaen koskemaan myös samaa sukupuolta olevia pareja, ja niin joutui kirkkokin uudenlaisen haasteen eteen. Tulisiko kirkollinen avioliitto avata samaa sukupuolta oleville pareille, joiden avioliiton Suomen valtio nyt tunnustaa? Joukko kirkolliskokousedustajia teki samana vuonna kirkolliskokoukselle edustaja-aloitteen kirkon avioliittokäsityksen laajentamiseksi. Aloite lähetettiin kirkolliskokouksen perustevaliokunnalle.

Perustevaliokunnassa enemmistö oli kirkon perinteisen avioliittokäsityksen kannalla. Toukokuussa 2018 perustevaliokunta julkaisi torjuvaan kantaan päätyneen mietintönsä aloitteesta. Aloitetta kannattaneet valiokunnan jäsenet jättivät torjuvasta kannasta eriävän mielipiteensä. Kirkollisen avioliiton avaaminen samaa sukupuolta oleville pareille on siten torjuttu, mutta keskustelu ei ole päättynyt.

Tästä päivästä alkaen julkaisemme parin viikon ajan Vartijan nettisivulla kirjoituksia, joissa selvitetään monipuolisesti kirkon hylkäämän avaran avioliittokäsityksen perusteita. Niistä käy ilmi myös syyt, miksi valiokunnan enemmistö ja siten Suomen evankelis-luterilainen kirkko torjuu kirkon avioliittokäsityksen laajentamisen samaa sukupuolta oleviin pareihin.

Valiokunnan mietinnön perustelut nojaavat Raamatun arvovaltaan sekä kirkon perinteeseen ja käytäntöihin. Kyseessä on ennen kaikkea kirkon käsitys kristillisestä avioliitosta, joka tosin sekin on ihanteidensa ja käytäntöjensä osalta muuttunut vuosisatojen varrella. Viime vuosisadan edetessä Suomen evankelis-luterilainen kirkko joutui antamaan periksi avioerojen räjähdysmäiselle kasvulle. Samoin se joutui hyväksymään eronneiden vihkimisen uuteen avioliittoon.

Kun koko kulttuuriseen kehitykseen liittyvissä käytännöissä – tässä tapauksessa avioliitossa – jotakin muuttuu, mennyttä ei saa palautetuksi takaisin vaan muutoksesta tulee osa uutta aikaa. Kirkossa kukaan ei enää vaadi nousemaan taisteluun kirkollisen avioliiton purkamattomuuden puolesta eikä kukaan vaadi, että kirkko ei saisi vihkiä yhtäkään eronnutta uuteen avioliittoon. Mitä kirkolle tapahtuu, kun vuosikymmeniä kuluu ja maistraateissa vihitään yhä enemmän samaa sukupuolta olevia pareja avioliittoon ja kun tällaisista avioliitoista tulee luonnollinen, suuren enemmistön tuntema ja tunnustama osa suomalaista elämänmenoa?

Vastaako kirkko vielä silloin, että Raamatun eli apostoli **Paavalin** mukaan rakastelu samaa sukupuolta olevan kanssa ilmentää omaan ruumiinsa häpäisemistä ja Jumalan totuuden vaihtamista valheeseen, mitä Paavali kuvaa näin (Room. 1:26-27): ”Naiset ovat vaihtaneet luonnollisen sukupuoliyhteyden luonnonvastaiseen, ja miehet ovat samoin luopuneet luonnollisesta yhteydestä naisiin ja heissä on syttynyt himo toisiaan kohtaan.” Jos tästä ”raamatullisesta” kannasta halutaan pitää kiinni, on syytä huomata, että Paavalin mukaan Jumala on alun perin luonut kaikki ihmiset seksuaalisesti haluamaan vastakkaista sukupuolta, ja että samaan sukupuoleen kohdistuva seksuaalinen halu johtuu tämän luonnollisen halun vaihtamisesta luonnottomaksi. Haluaako kirkko puolustaa tällaista kantaa sellaista tutkimusta vastaan, joka on jo kauan ymmärtänyt omaan sukupuoleen kohdistuvat seksuaalisen halun syntyvän hyvin toisenlaisella tavalla? Haluaako kirkko nyt ja vielä kymmenien vuosien kuluttua julistaa, että samaa sukupuolta olevien välisessä rakkaudessa on

jokin salaperäinen saastaisuus, vaikka rakkaus kaikkine haasteineen kuuluu jokaiseen parisuhteeseen?

Suomen evankelis-luterilainen kirkko sitoutuu kohta kaksi vuosituhatta pysyneeseen ja muuttuneeseen kristinuskoon, ja siinä erityisesti 1500-luvulla nousseessa uudistusliikkeessä ilmi tullessiin ajatuksiin. Jos **Martin Luther** tuotaisiin omasta ajastaan tänne seuraamaan luterilaisuuden sisäistä muutosta, se ei häntä miellyttäisi. Mutta sama koskee kaikkia: ajan muutos kirkossa ei ole kenenkään pysäytettävissä. Kukaan ei edusta kristinuskossa eikä luterilaisuudessa viimeistä sanaa. Reformaatiota seurasivat uskonsodat, uskonsotia valistus, valistusta edistys ja tieteiden voittokulku, mutta myös nationalismi ja sosialismi. Näitä kaikkia seurasivat maailmansodat ja siten edelleen rauhan ja ihmisyyden monimuotoisiin haasteisiin havahtuminen. Nämä suuret kehityskaaret kantavat sisällään koko joukon pienempiä kehityskulkuja. Kirkko sätkii kehityksen mukana ja keskustelee koko ajan siitä, mikä sen julistamassa evankeliumissa on luovuttamatonta – tai paremmin ilmaistuna: mikä evankeliumissa ilmentää sitä, että Jumala on hyvä, oikeudenmukainen ja rakastava Jumala?

Suvaitsevuuksien tuolla puolella on näky siitä, että kaikki ihmiset ovat pohjimmiltaan yhtä ja samaa. Juuri siksi he kaikki ovat kristityille myös lähimmäisiä. Eurooppalaiset kirkot ovat toisen maailmansodan jälkeen päässeet pääosin irti omahyväisen dogmatismista, nationalismista ja ksenofobian kirouksesta – hitaasti mutta varmasti. Yksi seuraavista askelista tällä tiellä on kirkollisen avioliiton avaaminen samaa sukupuolta oleville pareille.

Matti Myllykoski

Raamattu ja avioliitto perustevaliokunnan avioliittomietinnössä

Martti Nissinen & Päivi Vähäkangas

Kirkolliskokous käsitteli viime toukokuuisessa istunnossaan edustaja-aloitetta kirkon avioliittokäsityksen laajentamisesta. Asian käsittely oli edennyt yleisvaliokunnasta perustevaliokuntaan, jonka kirjoittaman 54-sivuisen mietinnön pohjalta käytiin keskustelua salissa. Perustevaliokunta päätyi mietinnössään kielteiselle kannalle, ja tämä kanta voitti myös kirkolliskokouksen äänestyksessä. Kaikki eivät kuitenkaan olleet tyytyväisiä mietinnön perusteluihin. Viisi perustevaliokunnan jäsentä jätti eriävän mielipiteen. Yksi heidän huolistaan mietinnön perusteluiden ja johtopäätösten suhteen oli raamattuargumentaatio, joka eriävän mielipiteen mukaan “perustuu yksittäisten jakeiden toistamiseen ilman pohdintaa siitä, miten tekstien syntykonteksti sekä historiallinen, yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ero nykypäivään pitäisi huomioida tulkinnassa. Tekstit irrotetaan myös asiayhteydestään.” (s. 52).

Raamatuntutkijoina tämä kommentti huolestutti meitä. Onko todellakin niin, että kirkkomme ylimmän päätöksenteon tasolla teologisessa työskentelyssä sivuutetaan täysin tieteellisen raamatuntutkimuksen anti? Minkä varaan kirkollinen raamattuteologia nojaa? Mietintöön tutustuttuamme katsoimme tarpeelliseksi kirjoittaa tämän puheenvuoron, jossa kuvailemme lyhyesti Raamatussa esiintyviä avioliittokäytäntöjä ja niiden kontekstia, ja arvioimme perustevaliokunnan mietinnön raamattuargumentaatiota.

Mistä teksteistä “raamatullinen avioliittokäsitys” rakennetaan?

Mitä oikein tarkoitetaan, kun puhutaan “raamatullisesta avioliittokäsityksestä”?

Useimmissa tapauksissa se ei tarkoita Raamatun kokonaisvaltaista ja analyttistä lukemista ja sen pohjalta tehtyä yhteenvetoa. Yleensä asia on toisin päin: Raamattuun syötetään niitä arvoja ja näkemyksiä, joita olemme oppineet vaalimaan. Hakukoneen lailla skannaamme Raamattua etsien kohtia, joilla voimme tukea mielipiteitämme. Sama pätee usein myös silloin, kun luetaan tieteellisiä tutkimuksia: niitä siteeratessa vedotaan helpommin omaa kantaa tukeviin tuloksiin kuin perehdytään niiden takana oleviin argumentteihin.

Omassa kirkossamme raamatullisena avioliittokäsityksenä on perinteisesti pidetty kahden ihmisen, miehen ja naisen, välistä virallistettua, elinikäistä suhdetta, jonka tarkoitus on tuottaa jälkeläisiä. Avioliitto esiintyy todellakin tällaisena niin Vanhan kuin Uuden testamentinkin teksteissä sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti. Yhtä lailla raamatullisena avioliittokäsityksenä voisi kuitenkin pitää moniavioisuutta, avioeron kieltämistä tai avioliiton karttamista – niille kaikille löytyy perusteluja Raamatusta. Raamatun teksteissä lukija kohtaa yhteiskunnan, jonka hierarkia perustuu erilaiseen sukupuolentulkintaan kuin mihin nykyinen länsimainen raamatunlukija on tottunut. Raamatun taustalla olevien yhteiskuntien avioliitto ei ole yhdenvertaisten kumppanien yhteenliittymä eivätkä sukupuolisuhteen osapuolet ole lähtökohtaisesti tasa-arvoisia.

Oman kirkkommekin opetus avioliitosta on aikojen saatossa kokenut muutoksia. Avioliiton elinikäisyys on muuttunut ehdottomasta vaatimuksesta pelkäksi ihanteeksi sitä mukaa, kun avioeroilta on poistunut synnin ja häpeän leima. Lapsettomia avioliittoja ei pidetä epäonnistuneina ja vähempiarvoisina. Avioliittoon astumista ei motivoi suvun jatkaminen tai taloudellinen turva, vaan kahden, tasaveroisen ihmisen keskinäinen rakkaus. 2000-luvun suomalaisessa luterilaisessa avioliittokäsityksessä on paljon piirteitä, joita ei voi suoraan juontaa Raamatusta.

Raamattu on kuitenkin edelleen auktoriteetti, johon kirkkomme nojaa ja josta kiistakysymyksissä haetaan tukea. Kirkolliskokouksen perustevaliokunta haluaakin siksi tarkastella ”erityisesti Raamatun käsitystä avioliitosta ja homoseksuaalisuudesta” (s. 21). Perustevaliokunnan mietinnössä aloitteen laatijoita syytetään Raamatun merkityksen kaventamisesta ohueksi. Valitettavasti on todettava, että myös mietinnön raamattuargumenttien käyttö on vähäistä ja ohutta. Valiokunta korostaa käsittelytapansa ratkaisuhakuisuutta (s. 7). Ilmeisesti tästä johtuu mietinnön rakenne, jossa peluutetaan vastakkain ”avioliittokäsityksen laajentamista puoltavia” ja ”nykyiseen avioliittokäsitykseen pitäytymistä puoltavia” argumentteja ja päädytään lähes aina jälkimmäisten kannalle ilman kunnollista teologista, eksegeettistä tai hermeneuttista analyysia. Valiokunnan kannanotot esitetään johdonmukaisesti tunnustus ja traditio edellä, ja Raamatun tehtäväksi jää toimia tunnustuksellisen auktoriteetin työkaluna.

Valiokunta toteaa, että Raamattu käsittelee varsin vähän homoseksuaalisuuden teemaa, mutta avioliitosta se puhuu enemmän. Siksi ”valiokunnan työn kannalta olennaisia ovat [Raamatun] tekstit jotka liittyvät avioliiton yleiseen luonteeseen ja merkitykseen” (s. 23). Lukija ei voi olla kyselemättä, millä perusteella tarkasteluun nostetut raamatunkohdat on valittu. Valiokunnan keskustelut tuntuvat keskittyneen lähinnä kolmelle alueelle koko Raamatun tekstimassasta, nimittäin 1) luomiskertomukseen, 2) Jeesuksen opetukseen avioerosta ja 3) Paavalin puheisiin seksuaalisesta puhtaudesta.

Yhteenvedossa todetaan näin: ”Valiokunta katsoo, että kirkon nykyinen näkemys avioliitosta perustuu Jeesuksen opetukseen ja on sopusoinnussa Raamatun kokonaisuuden kanssa” (s. 46). Lauseen molemmat väitteet, Jeesuksen opetus ja Raamatun kokonaisuus avioliitosta, jäävät mietityttämään. Raamatun kokonaisuudella mietintö tuntuu tarkoittavan luomiskertomusta ja Paavalia, sillä muita raamatunkohtia ei käsitellä. Mietintö ohittaa näin ollen koko vanhatestamentillisen, juutalaisen pohjan, jolle kristillinen avioliitto-opetus rakentuu. Jeesuksen ja erityisesti Paavalin tuoma lisä tähän oli avioliiton kaikenkattavan

merkityksen pienentäminen. Molemmat olivat valinneet omalle kohdalleen naimattomuuden, ja katsoivat avioliiton kuuluvan ajalliseen elämänpiiriin, joka pian tulisi katoamaan. Paavali suositteli avioliittoa vain niille, jotka eivät kyenneet selibaattiin.¹ Avioituminen oli pienempi paha kuin haureuden harjoittaminen.

Mitä Jeesus sitten opetti avioliitosta? Kun kirkkokäsikirjaan aikoinaan valittiin niin sanotun avioliiton sunnuntain tekstejä, ehdotetut evankeliumitekstit puhuivat yksinomaan avioerosta ja aviorikoksesta. Tämä johtui varmaankin siitä, että Jeesus puhuu evankeliumeissa avioliitosta vain vähän – niin vähän, että hänen lausumikseen merkityistä sanoista on hyvin vaikea rakentaa positiivista avioliiton teologiaa. Avioeroa koskevat tekstit (Matt. 5:31–32; 19:1–12; Mark. 10:12) ovat kaiken lisäksi juuri niitä, joiden kirjaimellisesta tulkinnasta Suomen luterilainen kirkko monen muun kirkkokunnan tapaan on luopunut.

Mietintö perustaa näkemyksensä raamatullisesta avioliittokäsityksestä niin niukan ja rajatun aineiston varaan, että on syytä kysyä, tekeekö se oikeutta Raamatulle.

Millaisia avioliittoja Raamatussa kuvataan?

Jotta voisimme muodostaa selkeämmän kuvan Raamatun avioliitonäkemyksistä, on syytä ottaa huomioon konteksti, josta Vanhan ja Uuden testamentin kirjoitukset nousevat. On sanomattakin selvää, että Raamatun kirjoittamisajan avioliittojen lähtökohdat poikkesivat huomattavasti 2000-luvun suomalaisista vastaavista. Meidän kulttuurissamme avioliiton solmivat kaksi toisiinsa rakastunutta ihmistä, jotka valitsevat toisiinsa sitoutumisen vapaasta tahdostaan. Jeesuksen aikana – kuten monissa kulttuureissa yhä nykyäänkin – avioliitot olivat järjestettyjä. Vanhemmat ja

¹ ”Soisin kaikkien elävän niin kuin itse elän. Jokaisella on kuitenkin oma Jumalalta saatu armolahjansa, yhdellä yksi, toisella toinen. Naimattomille ja leskille minä sanon, että heidän olisi hyvä pysyä yksin niin kuin minäkin. Mutta elleivät he jaksaa hillitä itseään, menkööt naimisiin, sillä on parempi mennä naimisiin kuin palaa himon tulesa.” 1. Kor. 7:7-9.

suvut punnitsivat intressejään valitessaan sopivia puolisoita jälkikasvulleen. Puoliso pyrittiin löytämään lähipiiristä. Eri sosiaaliluokkien väliset avioliitot eivät olleet tapana ja seka-avioliittoja, siis etnisen ja sitä myötä uskonnollisen rajan ylittävää liittoa paheksuttiin.

Nostamme seuraavaksi esiin muutamia avioliittoon liittyviä piirteitä Jeesuksen ajan juutalaisesta kulttuurista. Nykylukija kiinnittää huomionsa muun muassa sukupuolten erilaiseen asemaan ja arvostukseen. Apokryfikirjoihin kuuluvan Sirakin kirjan kirjoittajan mielestä huonokin mies on hyvää naista parempi: “Miesten pahuus on parempaa kuin naisten hyvyys” (Sir 42:14). Sirakin kirjoittaja on sanoissaan kovempi kuin jotkut toiset juutalaiset aikalaiset, mutta mies- ja naiskäsityksissään hän edustaa aikansa henkeä. Sekä Aristoteleen että Platonin mukaan nainen on olemuksellisesti miestä alempiarvoisempi, ikään kuin puutteellinen mies. Niin kuin järjen on kontrolloitava ruumiillisia haluja, on miehen kontrolloitava naista. Sama rakennelma löytyy myös Paavalin ajattelusta: “jokaisen miehen pää on Kristus, naisen pää on mies” (1. Kor. 11:3). Efesolaiskirjeessä (Ef. 5:24) muistutetaan, että naisen on alistuttava kaikessa miehensä tahtoon.

Raamatun maailmassa naisten seksuaalisuus on vaarallista ja holtitonta, ja sitä on jatkuvasti kontrolloitava. Tytöt on syytä naittaa nuorina eikä heitä saa jättää valvomatta tai kokeneempien naisten seuraan, jotka voisivat opastaa heitä huonoihin tapoihin. Langennut nainen tuottaa häpeää perheelleen, ja paha vaimo on pantava lukkojen taakse. Naisen oli oltava uskollinen miehelleen, jotta jälkeläisten alkuperästä voitiin olla varmoja. Miehen seksuaalisuutta sen sijaan kontrolloitiin huomattavasti vähemmän. Kiellettyä oli koskeminen naisiin, jotka olivat toisen miehen omaisuutta. Jos mies saattoi raskaaksi nuoren, naimattoman naisen, oli hänen suoritettava hyvitysmaksu ja otettava nainen puolisoikseen. Naimattoman naisen katsottiin olevan isänsä omaisuutta, naimisissa olevan taas aviomiehensä. Aviorikos oli siis oikeastaan varkautta, toisen omaisuuteen luvatta kajoamista.

Aviollinen uskollisuus on raamatullinen ihanne, mutta Vanhan testamentin maailmassa siihenkin liittyy meille vieras tulkintatapa. Miehellä oli nimittäin seksuaalinen oikeus kaikkiin kotitaloutensa jäseniin, lukuun ottamatta lähisukulaisia, joita koskivat inestisäädökset.² Tästä löytyy lukuisia esimerkkejä Vanhan testamentin kertomuksista, joissa miehet hankkivat jälkeläisiä myös orjattariensa kanssa (esim. Gen. 16:1-6; 30:1-13). Tältä osin juutalaisuudessa on näkyvissä asenteiden tiukentumista Jeesuksen aikoihin. Josefus korosti, että seksuaalinen kanssakäyminen kuului ainoastaan aviopuolisoiden välille.³ Ajanlaskun alun ajattelijoiden avioliittopohdinnoissa korostuu side, jonka sukupuoliyhteys muodostaa kahden ihmisen välille. Tästä puhuu myös Paavali, joka kielsi yhdynnän prostituoitujen kanssa.⁴

Mielenkiintoinen tapausesimerkki Raamatun avioliittokäsitysten ja myöhemmän aikakauden tapojen yhteentörmäyksestä on kysymys moniavioisuudesta. Lähi-idän kulttuureissa moniavioisuus oli yleistä, kun taas antiikin kreikkalais-roomalaisessa yhteiskunnassa se oli kiellettyä.⁵ Alkuajoistaan lähtien kirkko on nojannut moniin kreikkalais-roomalaisen yhteiskunnan käytäntöihin ja ihanteisiin ja siten hylännyt Lähi-idän kulttuureihin kuuluneen moniavioisuuden. Vanha testamentti sisältää kuitenkin paljon esimerkkejä moniavioisista pyhistä miehistä, mikä on toisinaan ollut haaste kirjaimellista raamatuntulkintaa kannattaville. Reformaattori Martti Luther totesikin, ettei voi kieltää ottamasta useita vaimoja, sillä se ei ole kirjoituksia vastaan.⁶ Luther jopa salli maakreivi Hessenin Filipin ottaa itselleen toisen vaimon, jotta hänen harjoittamansa “aviorikos ja huoruus” lakkaisi. Julkisen skandaalin

² William Loader, *Making Sense of Sex. Attitudes towards Sexuality in Early Jewish and Christian Literature*. Grand Rapids, MI: Eerdmans (2013), 47.

³ Josefus, Ap. 2.25.

⁴ ”Ettekö tiedä, että joka yhtyy porttoon, on samaa ruumista hänen kanssaan? Onhan sanottu: »Nämä kaksi tulevat yhdeksi lihaksi.»” 1. Kor. 6:16.

⁵ Gardner, Jane F., *Women in Roman Law and Society*. London: Croom Helm (1986), 61.

⁶ ”Ego sane fateor, me non posse prohibere, si quis plures velit uxores ducere, nec repugnat sacris literis”. Luther an den Kanzler Brück in Weimar, Wittenberg, 13. Januar 1524.

välttämiseksi tämä tosin tuli tehdä salassa ja Luther painotti, ettei halunnut tästä mitään yleistä tapaa.⁷

Mooseksen laki sallii moniavioisuuden. Moniavioisuus yhdistetään varsinkin menneen ajan paimentolaiskulttuuriin ja hallitsevaan luokkaan. Monen patriarkan kohdalla mainitaan, että heillä oli kaksi vaimoa, joista toinen oli usein orjatar tai sitten ensimmäisen vaimon sisar.⁸ Niin varhaisen Israelin tuomareilla kuin kulta-ajan nimekkäimmillä kuninkailla Daavidilla ja Salomonilla kerrotaan olleen useita vaimoja ja kymmenittäin jälkeläisiä.⁹ Uudesta testamentista tutulla Herodeksella oli aikalaiskertomusten mukaan yhdeksän vaimoa.¹⁰

Yksi moniavioisuuden muodoista oli leviraattiavioliitto eli lankousavioliitto, jossa lapsettomaksi jääneestä avioliitosta kuolleen miehen leski menee naimisiin lankonsa kanssa turvatakseen edesmenneen miehensä suvun jatkumisen (5. Moos. 25:5-10). Moniavioiseksi käytännön tekee se, että kuolleen veljensä lesken naivalla miehellä oli todennäköisesti jo ennestään vaimo. Leviraattiavioliitto tunnettiin vielä Uuden testamentin aikana, sillä kaikissa synoptisissa evankeliumeissa (Matt. 22:23-28; Mark. 12:18-23; Luuk. 20:27-33) on kertomus, jossa saddukeukset esittävät Jeesukselle kysymyksen ylösnousemuksesta: jos leskivaimo nai elinaikanaan koko veljessarjan jäätyään lapsettomaksi kustakin avioliitosta, niin kenen vaimo hän on ylösnousemuksessa? Jeesus ei kommentoi asian juridista puolta. Mitä väliä sillä olisikaan, kun tulevassa Jumalan valtakunnassa ei avioliittoa ylipäänsä enää olisi.

Uudessa testamentissa ei oteta kantaa vaimojen lukumäärään eikä muutenkaan käsitellä kysymystä moniavioisuudesta. Yksiavioisuus vaikuttaa kuitenkin vakiintuneen moraaliseksi normiksi kristittyjen piirissä jo varsin varhaisista ajoista lähtien. Varhaisen kirkon opettajat kyllä myönsivät, että patriarkat harjoittivat

⁷ Luther und Melanchthon an Landgraf Philipp von Hessen, Wittenberg, 10. Dezember 1539.

⁸ Moniavioisia olivat ainakin Kainin jälkeläinen Lemek (Gen. 4:19), Abraham (Gen. 16:3), Jaakob (Gen. 29:24-30) ja Eesau (1. Moos. 26:34).

⁹ Tuom. 8:30, 12:9,14; 1. Aikak. 2:26, 4:5, 8:8; 2 Sam. 5:13; 1 Kun. 11:1-3.

¹⁰ Josefus, Ant. 17.1 §3.

moniavioisuutta laillisesti, mutta katsoivat Uuden testamentin kumonneen nämäkin Vanhan testamentin säädökset ja määräykset. Kiinnostavaa on, että moniavioisuutta vastustaessaan Tertullianus ja Augustinus vetoavat myös omana aikanaan vakiintuneisiin tapoihin. Heidän mukaansa erilaiset aikakaudet määrittelevät sen, mikä milloinkin on oikeaa käytöstä.¹¹

Vastustaessaan moniavioisuutta Augustinus ja Tertullianus tulevat samalla ottaneeksi kantaa Raamatun tulkinnan periaatteisiin, jotka kuumentavat keskustelua yhä edelleen. Heidän mukaansa Raamatussa on aikaan sidottuja elementtejä, jotka tulee hylätä, jos ne eivät sovi vallitsevan yhteiskunnan moraalikoodistoon. On merkillepantavaa, että he eivät vetoa vain Uuden testamentin etusijaan tilanteissa, joissa Vanhan testamentin kertomukset sotivat yleistä moraalitajua vastaan, vaan myös ympäröivän yhteiskunnan tavat käyvät perusteeksi hylätä kirjoitusten opetus. Samalla tavoin Augustinus suhtautuu myös eläinuhreihin: vanhoina aikoina se oli sopivaa, mutta ei enää.¹² Jumala ei ole muuttanut mieltään itse uhraamisen suhteen, mutta uhrin luonne ja uhraamisen tapa mukautuvat kuhunkin aikakauteen.¹³

Kun siis sanomme, että kirkkomme opetus avioliitosta perustuu Raamattuun, on tehtävä tarkennus: mitä piirteitä Raamatun sisältämistä avioliittokäsityksistä pidämme normatiivisina ja mitkä sivuutamme? Millä perustein teemme nämä valinnat? Millä perusteella emme katso juutalaisen leviraattiavioliittokäytännön, Jeesuksen avioerokiellon tai Paavalin opetuksen sukupuolten hierarkkisuudesta enää sitovan meitä? Miksi olemme avioliiton osapuolten lukumäärän suhteen jyrkempiä kuin Raamattu, sillä missään siellä ei kielletä moniavioisuutta? Tämä johtuu siitä, että tulkitsemme Raamattua vallitsevan sosiaalisen normiston valossa. Asenteet muuttuvat yhteiskunnassa ja kirkossa rinta rinnan, eikä aiemmin ohjeellisina pidettyjä

¹¹ Tertullianuksen (De exhortatione castitatis 6) mukaan myös inhimillisten vakiintuneiden tapojen ja säädösten suhteen ”myöhemmät voittavat varhaisemmat”. Augustinus puolestaan tuumii (De bono coniugali 7), että ”nyt meidän aikanamme ja Rooman lakien mukaisesti ei ole enää sallittua ottaa toista vaimoa niin, että miehellä olisi useampi kuin yksi elossa oleva vaimo.”

¹² Augustinus, Ep. 138.5.

¹³ Augustinus, Ep. 102.21 ; Civ. 10.17.

raamatunkohtia enää katsota sellaisiksi, jos niiden katsotaan toimivan ihmistä vastaan. Sananlaskuissa kehoitetaan kurittamaan lasta ruumiillisesti (Sananl. 13:24: ”joka vitsaa säästää, se vihaa lastaan”) ja Deuteronomiumissa uppiniskainen poika käsketään tappaa (5. Moos. 21:18–21) mutta kukaan ei enää opeta kirkossamme sellaista – ei vain muuttuneen lainsäädännön vuoksi, vaan koska muuttuneet asenteet ovat saaneet meidät näkemään fyysisen kurittamisen kristillisen lähimmäisenrakkauden hengen vastaisena. Vuosikymmeniä sitten kirkossamme käyty keskustelu naisten ordinoimisesta johti puolestaan siihen, että sukupuolta ei enää pidetty virkateologian kannalta keskeisenä kysymyksenä. Olisiko aika ajatella samalla tavoin myös avioliitosta?

Sanooko Raamattu homoseksuaalisuudesta mitään?

Perustevaliokunta toteaa, että Raamattu käsittelee “varsin vähän homoseksuaalisuuden teemaa” ja on oikeassa sikäli kuin tarkoitetaan tekstejä, joissa minkäänlainen samansukupuolisuus tulee puheeksi. Koska 1800-luvulla syntyneen “homoseksuaalisuuden” käsitettä ei analysoida eikä problematisoida millään tavalla, päädytään totunnaiseen tapaan käyttämään muutamia raamatunkohtia (erityisesti 1. Moos. 19; Lev. 18:22 ja 20:13; Room. 1:22–32 ja 1. Kor. 6:9–11) muodostamaan Raamatun kantaa homoseksuaalisuuteen. Valiokunnan teksti on kemiallisesti puhdas sukupuolentutkimuksen piirissä tehdystä historiallisesta ja sosiologisesta tutkimuksesta, mikä ilmenee “homoseksuaalisuuden” käsitteen lukemisena kyseenalaistamatta Raamatun tekstin sisään (s. 24): “Vanhan testamentin laki (Toora) kieltää kahdesti miesten välisen homoseksuaalisen suhteen (3 Moos. 18:22; 20:13). – Mies, joka harjoittaa seksuaalisuuttaan miehen kanssa, on surmattava.” Leviticuksen katsotaan siis kieltävän miesten välinen *homoseksuaalinen suhde*, jossa mies *harjoittaa seksuaalisuuttaan* toisen miehen kanssa. Tämä perin moderni lukutapa lukee tekstiin sisään “suhteen”, jossa “harjoitetaan seksuaalisuutta,” mikä tuntuu rinnastuvan mainiosti nykyisiin homosuhteisiin ja kelpaa yleistettäväksi samansukupuolisiin parisuhteisiin ylimalkaan. Historiallisesti oikeampaa olisi sanoa

Leviticuksen kieltävän kahden miehen välisen anaaliyhdyntä, jossa mies alistaa toisen miehen passiiviseen naisen rooliin. Kyse on siis patriarkaalisen sukupuolihierarkian väkivaltaisesta toteuttamisesta. Näin kuvatun toiminnan varustaminen homoseksuaalisuuden yleisotsikolla kaikkine moderneine implikaatioineen ei ole asianmukaista vaan huolimaton raamatuntulkintaa.

Valiokunta nielee purematta senkin, että 1. Kor. 6:9 viittaa “homoseksuaalisuuden toteuttamiseen” (s. 27). Taustalla lienee käsitys, että alkukielen sanat *malakos*¹⁴ ja *arsenokoitēs*¹⁵ tarkoittavat seksuaalisuhteen passiivista ja aktiivista miesosapuolta. Tämä tulkinta on kaikkea muuta kuin varma, joskin se on mahdollinen siinä tapauksessa, että nämä termit tarkoittavat vääränlaista maskuliinista performanssia, toinen akkamaista ja toinen yliaktiivista, ja että niiden peräkkäin asettaminen ilmentää suhdetta näin toimivien välillä. Tästä on pitkä matka homoseksuaalisuuden toteuttamiseen sekä käsitteenä että käytännössä.

Valiokunta väittää aivan oikein, että Raamattu ei “tee erottelua tasa-arvoisen ja alistavan homoeroottisuuden välillä” (s. 28). Raamatun tekstithän eivät ylimalkaan puhu tasa-arvoisista sukupuolisuhteista kuin korkeintaan Laulujen laulussa. Silti valiokunta ei ole sitä mieltä, että “Raamatussa kielletään vain toista alistava ja häpäisevä homoseksuaalinen sukupuolisuhte, mutta ei rakastavaa ja tasa-arvoista,” koska tämä *argumentum e silentio* sivuuttaa “sen tosiasian, että juutalaisuuden parissa tunnettiin koko kreikkalaisten parissa elänyt seksuaalisuuden kirjo, sekä sortoon että rakkauteen perustuvat suhteet”. Epäilemättä Raamatun kirjoittamisen aikoina oli samaa sukupuolta olevien rakkaussuhteita, mutta yhtä lailla *argumentum e silentio* on väite, että Raamattu tuomitsee ne siinä missä alistavatkin suhteet, vaikka ei mainitse niitä missään. Isompi ongelma on kuitenkin historiallisen ja yhteiskunnallisen näkökulman sivuuttaminen. Yhteiskunnan rakenne ja sukupuolten väliset suhteet järjestyivät niin muinaisessa Israelissa, Vähässä-Aasiassa kuin

¹⁴ Suom. pehmeä, heikko, “naismainen”. Nykyinen Uuden testamentin käännös jättää tämän sanan kääntämättä.

¹⁵ Suom. miehen kanssa makaava.

Kreikassakin eri tavoin kuin meidän yhteiskunnassamme, ja sen vuoksi niin hetero- kuin homosuhteidenkin suoraviivainen samastaminen muinaisten yhteiskuntien ihmissuhteisiin on karkea anakronismi. Raamattu ei sano yhtään mitään sellaisista pysyvistä samansukupuolisista parisuhteista, jotka nauttivat meidän yhteiskuntamme suojaa. Nykyisen ja Raamatun aikaisten parisuhteiden vertaaminen toisiinsa vaatii historiallista ja hermeneuttista työtä, joka on jäänyt valiokunnalta tekemättä ja jota sen ratkaisuhakuinen toimintatapa ei tue.

Millainen sukupuolentulkinta nousee kirkon omista lähtökohdista?

Tutkimustieto ei koskaan ole absoluuttista vaan itseään korjaavaa, ja niinpä valiokunta toteaa oikein, että kirkon avioliittokäsitys “ei voi perustua vain tieteen näkemyksille, vaan se edellyttää tieteellisen tutkimuksen lisäksi teologista pohdintaa siitä, mitä pidetään hyvänä ja Jumalan luomistahdon mukaisena” (s. 20). Olisi kuitenkin hyvä, että kirkon raamatuntulkinta ottaisi vakavasti sen, millaista tietoa teologinen, historiallinen ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus on tuottanut avioliitosta, sukupuolentulkinnasta ja yhteiskunnan rakenteista. Perustevaliokunnan mietinnössä tieteelliseen tutkimukseen vedotaan lähinnä vain “avioliittokäsityksen laajentamista puoltavien argumenttien” otsikon alla, sen sijaan valiokunnan arvioinneissa ja loppupäätelmissä kaikkea tutkimusta kartetaan visusti, ikään kuin tieteen muuttuvilta aikaansaannoksilta olisi parempi suojautua muuttumattoman tradition muurien turviin.

Perustevaliokunta on yksimielinen siitä, että “yhteiskunnallinen muutos on tosiasia, johon tulee reagoida. Keskeistä on, että asia ratkaistaan *kirkon omista lähtökohdista käsin*” (s. 17, kursivointi alkuperäinen). Tämä lausuma antaa ymmärtää, että kirkon omat lähtökohdat asettuvat reaktiivisesti puolustuskannalle. Tämä asenne rakentaa etäisyyttä yhteiskuntaan ja asemoi kirkon sivustaseuraajan rooliin, jossa on tarpeellista reagoida muutoksiin, mutta ei olla niitä aikaansaamassa. On kuitenkin hyvä ottaa huomioon, että yhteiskunnallisten muutosten tekemiseen niin Suomessa

kuin muuallakin maailmassa osallistuvat aktiivisesti kirkkojen jäsenet. Kenen lähtökohtia ovat “kirkon omat” lähtökohdat? Mikä on lähimmäisenrakkauden jalon ajatuksen konkreettinen sisältö? Teologinen pohdinta siitä, mitä pidetään hyvänä ja Jumalan luomistahdon mukaisena on totisesti tärkeää. Sitä enemmän huomiota kiinnittää valiokunnan ällistyttävän välinpitämätön toteamus: “Ei ole kuitenkaan yksinkertaista todeta, mikä on lähimmäisen paras” (s. 28). Juuri siitä pitäisi ottaa aktiivisesti, analyttisesti ja tutkimuspohjaisesti selvää myös silloin, kun tehdään avioliittoa ja sukupuoliisuutta koskevaa vastuullista raamatuntulkintaa. Sapatti on tosiaankin ihmistä varten, ei ihminen sapattia.

Valiokunta pitää yleistä tasa-arvokehitystä positiivisena asiana, mutta toteaa, ettei yhteiskunnallinen muutos sinänsä riitä perusteeksi muuttaa kirkon (avioliitto)käsitystä, jonka “perustana on ensi sijassa kussakin kontekstissa todeksi eletty kirkon usko ja Jumalan sana” (s. 19). Valiokunnan Raamatun käytössä onkin erikoista, miten vähälle huomiolle nimenomaan kontekstissa todeksi eläminen jää. Pikemminkin syntyy vaikutelma, että niin muinaisen kuin nykyisenkin yhteiskunnan analyysi vie vain kauemmaksi kirkon “itseymmärryksestä”. Kun sitten Raamattu otetaan käyttöön nykyihmisten elämää koskevassa päätöksentekoprosessissa, sivuutetaan se tosiasia, että ihmisten tasavertaisuus ei ollut ihanne ja käytäntö edes reformaation aikana, saati sitten Vanhan tai Uuden testamentin kirjoittajien yhteiskunnissa. Jos ihmisten tasavertaisuus on meidän yksimielinen ihanteemme ja se katsotaan lähimmäisenrakkauden mukaiseksi, on tämä suuri yhteiskunnallinen muutos otettava raamatuntulkinnassa huomioon. Valiokunta toteaa kyllä, että avioliiton patriarkalisista piirteistä “on tasa-arvolle rakentuvassa toimintaympäristössä voitu ja on ollut syytä luopua” (s. 48), mutta raamatuntulkinnan tasolle tämä lausuma ei ole ehtinyt. Pikemminkin Raamatun teksteissä kuvastuvien avioliittokäytäntöjen ja sukupuolihierarkian patriarkalisuus ja suoranainen vastakkaisuus oman yhteiskuntamme ihanteille jää valiokunnan arvioinneissa huomiotta.

Perustevaliokunnan mietinnössä toisiaan vastaan peilatut “avioliittokäsityksen laajentamista puoltavat” (edustaja-aloitetta kannattavat) ja “nykyiseen avioliittokäsitykseen pitäytyvät” (edustaja-aloitetta vastustavat) argumentit tuntuvat nousevat eri maailmoista. Tulkinnallinen katse kohdistuu edellisissä yhteiskuntaan ja ihmisiin, jälkimmäisissä tunnustukseen ja traditioon. Edelliset korostavat yhteiskunnassa tapahtuvaa tosiasiallista muutosta ja toivovat kirkon olevan siinä aktiivisena toimijana, jälkimmäiset painottavat opin ja auktoriteetin ensisijaisuutta. Valiokunnan mietintö on kahden vastakkaisen näkökulman välisen ottelun lopputulos, jota voittanut näkökulma hallitsee suvereenisti, kun taas hävinnyt puoli saa äänensä kuuluviin eriävässä mielipiteessä. Tämä työskentelytapa ei ole omiaan tuottamaan hermeneuttisesti korkeatasoista raamatuntulkintaa.

”Toinen otetaan, toinen jätetään.”

Reformaation tekstien käyttö

kirkolliskokouksen perustevaliokunnan

mietinnössä

Sini Mikkola

Kirkolliskokousedustaja Janne Kaisanlahti totesi puheenvuoronsa aluksi kirkolliskokouksen täysistunnossa 17.5.2018, että ”– – ei tässä avioliittokysymyksessä ole pohjimmiltaan kyse syntisen Martti-veljemme yksityisajattelusta, vaan pyhästä Raamatusta.” Kaisanlahden toteamus oli vastareaktio kirkolliskokousedustaja Aulikki Mäkisen edellä käyttämään puheenvuoroon, jossa Mäkinen arvioi perustevaliokunnan mietinnön reformaatioon ja Martin Lutheriin liittyviä näkökulmia kriittisesti.

Kaisanlahden toteamuksen voi tulkita nousseen pyrkimyksestä nihiloida paitsi Mäkisen puheenvuoro kertomalla, mistä avioliittokysymyksessä on todellisuudessa kyse, myös Lutherin auktoriteetti kolmella sanavalinnalla: syntinen, Martti-veli ja yksityisajattelu. Nämä sanavalinnat alleviivasivat sitä, ettei Lutherin teksteillä olisi meidän kontekstissamme juurikaan merkitystä, ja ettei hänen ääntään tulisi pitää kirkossamme auktoritatiivisena. Vaikka Kaisanlahden tapa esittää näkemyksensä oli varsin arrogantti, sinänsä hän oli oikeilla jäljillä: miksi Lutherin tai reformaation ajan tekstejä tulisi tarkastella pohdittaessa tämän päivän kirkon ratkaisuja? Mikä on reformaatioajan tekstien lukemisen mielekkyys esimerkiksi juuri Raamattuun verrattuna?

Reformaatioajan dokumenttien käyttö teologisen työskentelyn pohjana nousee luonnollisesti tunnustuskirjojen virallisesta asemasta kirkossamme. Suomen

evankelis-luterilaisen kirkon tunnustus perustuu Raamattuun, kolmeen vanhan kirkon uskontunnustukseen sekä luterilaisiin tunnustuskirjoihin.¹⁶ Toisin sanoen se, millaisia linjauksia 1500-luvun reformaattorit ovat tehneet omana aikanaan koetaan edelleen, tämän päivän kirkkomme näkökulmasta relevantiksi. Se, mikä merkitys Lutherin muilla teksteillä on tunnustuskirjojen ohella, on toki sitten toinen kysymys. Usein näyttää käytännössä olevan niin, että jos tunnustuskirjoista ei kyetä löytämään riittäviä näkökulmia teologiseen työskentelyyn, siirrytään tutkimaan Lutherin muita kirjoituksia.

Näin on tehty myös kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietinnössä 1/2018. Mietintö on laadittu vastaukseksi edustaja-aloitteeseen 1/2017 kirkolliskokoukselle kirkon avioliittokäsityksen laajentamisesta, ja siinä on päädytty siihen, ettei avioliittokäsityksen laajentamista kannateta. Viisi valiokunnan jäsentä ei kuitenkaan ole samoilla linjoilla tästä lopputulemasta vaan on jättänyt mietintöön eriävän mielipiteen. Tässä artikkelissa tarkastelen mietinnön sisältöä niiltä osin, kuin se liittyy reformaatioon ja reformaatioajan lähteisiin. Keskityn siten käytännössä pitkälti mietinnön kohtaan 2.2 *Luterilaiseen avioliittoteologiaan liittyvät argumentit* (s. 29–40).

Tunnustuskirjojen ohella perustevaliokunnan mietinnössä on hyödynnetty soveltuvin osin myös muita Lutherin kirjoituksia, joista todetaan, että ”– – keskeisiä ovat erityisesti Avioelämästä (1522), Saarna avioliitosta (1519), Kirkon Babylonian vankeudesta (1520), Paavalin 1. Korinttilaiskirjeen selitys (1522), Avioliittoon vihkimisen kaava (1529), Aviosäädystä (1530) ja Genesis-kommentaari (1530-luvulta).”¹⁷ Näiden ohella mietinnössä olisi voitu tarkastella myös esimerkiksi Lutherin Genesis-saarnoja (1523–24, painettu 1527) sekä saarnaa avioliitosta vuodelta 1525. Pidän kuitenkin perustevaliokunnan lähdepohjaa sinällään riittävänä asian tarkasteluun.

¹⁶ KL 1:1 §.

¹⁷ PeVlkM 1/2018, 29.

Keskeiset tunnustuskirjoista ja Lutherilta kootut argumentit on mietinnössä muotoiltu seuraavasti:¹⁸

- Avioliitto on Jumalan asettama
- Avioliiton osapuolet ovat mies ja nainen
- Avioliiton tärkein tehtävä on lasten synnyttäminen ja kasvattaminen
- Avioliitto on julkinen ja solmittava julkisesti
- Molempien puolisoitten tulee pitää toista sukupuolta Jumalan lahjana
- Avioliittoon kuuluu ristin kantaminen
- Molempien seksuaalisista tarpeista on huolehdittava
- Avioliitto on Jumalan asettamana kuitenkin yhteiskunnallisen järjestyksen piiriin kuuluva asia

Argumentit voisi jaotella karkeasti kahteen ryhmään. Niistä kolme ensimmäistä nousee selkeimmin reformaattoreiden raamatunluennasta ja vastaavat kysymykseen avioliiton perimmäisestä syystä ja luonteesta. Loput viisi kuvaavat sitä, millä tavoin reformaattoreiden, erityisesti Lutherin, mielestä avioliiton tulisi toteutua aikalaisyhteiskunnassa. Mikäli haluamme lukea reformaatioajan tekstejä niille oikeutta antaen, näihin viiteen argumenttiin tulee lisätä ainakin seuraavat, mietinnöstä puuttuvat kohdat:

- Avioliitto on holhoussuhde, jossa mies on holhooja ja nainen holhottava
- Avioliitossa tulee täyttää oman sukupuolen ja kehon määrittelemät, yhteiskunnalliset rooliodotukset tukien siten vallitsevaa sukupuolijärjestelmää

Erittelen ja problematisoin seuraavaksi mietinnön argumentteja sekä avaan itse esiin nostamiani näkökohtia.

¹⁸ PeVlkM 1/2018, 29–31.

Miehen ja naisen välinen avioliitto perustui reformaattoreiden käsityksissä nimenomaan Jumalan luomistahtoon Ensimmäisen Mooseksen kirjan luomiskertomusten mukaisesti, ja lankeemuksen nähtiin vahvistaneen avioliiton merkitystä, ei suinkaan vähentäneen sitä. Koko kysymys avioliiton tärkeydestä kietoutui suvunjatkamisen merkitykseen. Myös perustevaliokunnan mietinnössä siteeratussa, tunnustuskirjoihin kuuluvassa Lutherin *Isossa Katekismuksessa* hahmotellaan kristillisen avioliiton perusteet:

Jo alussa hän [Jumala] on asettanut avioliiton kaiken muun edelle ja luonut miehen ja vaimon sitä varten erilaisiksi (kuten silmämme todistavat) [alkup. unterschiedlich man und weib geschaffen (wie für augen)], ei haureuteen, vaan pysymään yhdessä, olemaan hedelmällisiä, synnyttämään, ruokkimaan ja kasvattamaan lapsia Jumalan kunniaksi. Siksi Jumala onkin siunannut avioliittoa mitä runsaimmin, enemmän kuin mitään muuta säätyä. Lisäksi hän on lahjoittanut aviosäädyn menestykseksi kaiken, mitä maailmassa on, jotta se saisi todella hyvän ja runsaan huolenpidon. Avioelämä ei siis ole mitään intohimon leikkiä, vaan se on suuri ja jumalallisen vakava asia. Siinä on nimittäin ennen kaikkea kysymys sellaisten ihmisten kasvattamisesta, jotka palvelevat maailmaa ja auttavat sitä Jumalan tuntemiseen, autuuttavaan elämään ja kaikkiin hyveisiin, taistelemaan pahuutta ja Perkelettä vastaan.¹⁹

Samankaltainen linjanveto löytyy myös esimerkiksi Lutherin vetoomuksesta saksalaiselle ritarikunnalle 1520-luvun alkupuolelta:

Jumalan sana sanoo Ensimmäisen Mooseksen kirjan luvuissa yksi ja kaksi että minä olen mies ja sinä olet nainen, ja että meidän täytyy tulla yhteen lisääntymistä varten; kukaan ei voi estää tai kieltää meitä tekemästä niin, eikä ole meidän vallassamme luvata toisin. – – Meidät kaikki luotiin tekemään kuten vanhempammekin: siittämään ja kasvattamaan lapsia. Jumala on sen asettanut, määrännyt ja istuttanut meihin, ja

¹⁹ WA 30^I, 161; PeVlkM 1/2018, 30. Mietinnössä noudatetaan suomennosta, josta on jätetty pois Lutherin alkuperäinen, suluissa oleva kommentti: ”kuten silmämme todistavat”.

*sen todistavat ruumiinjäsenemme, päivittäiset tunteemme ja koko maailman esimerkki.*²⁰

Luther, kuten muutkin hänen aikalaisensa, edusti varsin pitkälle niin sanottua binääristä sukupuolijattelua, siis sitä, että maailmassa on sukupuoleltaan kahdenlaisia, kehoiltaan toisiinsa verrattuna selkeästi erilaisia ihmisiä. Oli miehiä ja naisia, ja kummallekin sukupuolelle ominainen keho tuotti tiettyyn sukupuoleen kuuluvaa toimintaa, ajattelua ja tunteita. Tähän Luther viittasi myös maininnalla ”kuten silmämme todistavat”. Tutkielmassaan *Avioelämästä* hän selitti asian seuraavasti: ”Meillä jokaisella on oltava keho, jonka Jumala on luonut meille. En voi tehdä itseäni naiseksi etkä sinä itseäsi mieheksi, meillä ei ole sitä valtaa. Me olemme juuri sellaisia miksi Hän meidät loi.”²¹

Vaikka molemmat sukupuolet oli luotu tulemaan yhteen ja lisääntymään, tämä tehtävä oli korostetusti naisen osa, sillä nainen oli Lutherin mukaan luotu suvunjatkamista silmällä pitäen: ”Nainen on luotu tarkoituksellisesti, auttamaan miestä, ei mielihyvän vuoksi.”²² Auttajana toimiminen tarkoitti Lutherille ja hänen aikalaisilleen nimenomaan avustamista suvunjatkamisessa, joskin kumppanuuden merkitystä korostettiin myös yleisemmällä tasolla. Siinä missä perheenpään ja isän roolit olivat miehelle yksi tehtävä muiden joukossa, naisen elämän tuli rakentua äitiyden ympärille:

*[N]aisen tulisi pysyä naisena, kantaa hedelmää, sillä siihen Jumala on hänet luonut, eikä tehdä itsestään parempaa kuin miksi hänet on tehty. Kun Jumala kirosi Eevan, hän ei poistanut tämän naisruumista tai ruumiinjäseniä, eikä hän myöskään poistanut siunausta jonka oli puhunut tälle siitä, että tämä olisi hedelmällinen vaan vahvisti tuon siunauksen – –.*²³

²⁰ WA 12, 238, 242. *Saksalaiselle ritarikunnalle* 1523.

²¹ WA 10^{II}, 276. *Avioelämästä* 1522.

²² WA 14, 126b. *Genesis-saarnat* 1523–24.

²³ WA 11, 398. *Miksi neidot voivat jumalallisesti jättää luostarin* 1523.

Tässä tulemme argumentteihin, jotka nostin esiin edellä. Reformaattoreille se lähtökohta, että nainen oli luotu toisena ihmisolentona, miehen ja tämän tarpeen vuoksi, loi melko itsestään selvästi hierarkian sukupuolten välille. Naisen ihanteellisia ominaisuuksia sekä yleisesti ottaen että miehen puolisona olivat siten hänen luomistarkoituksensa mukaisesti nöyryys sekä alamaisuus. Miehen johtoasema suhteessa naiseen oli niin ikään hänen luomistarkoituksensa mukainen ihanne. Esimerkiksi Luther sanoitti tätä sukupuolieroa käyttämällä ajalle tyypillistä tapaa verrata mikro- ja makrokosmoksia toisiinsa:

*Nainen on mieheen verrattuna erilainen olento – –. Vaikka Eeva oli mitä erinomaisin olento – – hän oli kuitenkin nainen. Sillä kuten aurinko on erinomaisempi kuin kuu (vaikka kuu myöskin on mitä erinomaisin), niin nainen, vaikka hän onkin mitä kaunein Jumalan työ, ei ole kuitenkaan tasa-arvoinen miehen kanssa kunniassa ja arvokkuudessa.*²⁴

Ajan yhteiskunnassa naisen kuului olla miehen holhousvallassa kehdestä hautaan: ensin holhooja oli isä, tai tämän puuttuessa joku miespuolinen sukulainen tai muu läheinen, avioitumisen jälkeen aviomies. Mikäli aviomies kuoli ennen vaimoa, vaimolle määrättiin seuraava miespuolinen holhooja. Aviosuhde oli siis samalla holhoussuhde. Perustevaliokunnankin mietinnössä viitataan implisiittisesti tähän suhdemalliin todeten, että: ”Miehen ja naisen avioliitto on kuva Kristuksen ja seurakunnan välisestä rakkaudesta (Ef. 5:31–33).”²⁵

Mietinnössä ei sen sijaan sanoiteta auki sitä, että reformaattoreille itsestään selvä oli niin sanottu *kefale*-rakenne, jossa mies edustaa Kristusta ja päätä, ja nainen puolestaan kirkkoa ja ruumista. Mies oli naisen pää, kuten Kristus oli seurakunnan pää (vrt. 1. Kor. 11:3). Miehen asema parisuhteen päänä antoi hänelle sekä valtaa että vastuuta. Vastuu näkyy Lutherin ja kumppanien vaateissa pitää huolta vaimosta ja

²⁴ WA 42, 51. *Genesis-luennot* 1535–38. Aurinko- ja kuuvertaus löytyy Lutherin varhaisemmastakin tuotannosta.

²⁵ PeVlkM 1/2018, 30.

muusta huonekunnasta sekä kohdella vaimoa kuin omaa ruumista. Tässä omistussuhteessa vallankäyttö tarkoitti puolestaan muun ohella niin sanottua normaalia perheväkivaltaa, johon mies oli asemansa puolesta oikeutettu. Sallitun rajoissa pysyvä väkivalta oli osa perhearkea, mitä kanoninen oikeus tai esimerkiksi reformaattorit eivät pitäneet suurena ongelmana. Oikeusistuimet hyväksyivät monissa tapauksissa vaimojen kurittamisen, mutta pyrkivät säätelemään sen rajuutta erilaisin määrityksin. Aviomiehiltä kiellettiin esimerkiksi väkivalta, joka johti verenvuotoon, tai määriteltiin kepin paksuus, jota vaimon kurittamiseen sai käyttää. Useimmiten linja oli, että aviomiehen peukalon paksuinen keppi oli vielä hyväksyttävä väline. Mietinnön esittämää argumenttia avioliiton molempien osapuolten seksuaalisten tarpeiden täyttämisen tärkeydestä – mikä nähdään mietinnössä positiivisena asiana – voi tämänkaltaisen hierarkkisen holhoussuhteen näkökulmasta myös kyseenalaistaa. Vaikka esimerkiksi Luther pani vuosien mittaan yhä enemmän painoarvoa seksuaalisuudesta nauttimiselle avioliitossa, lähtökohtaisesti avioseksi perusteltiin aviovelvollisuuden täyttämisenä. Aviovelvollisuus käsitteenä tarkoittaa molempien kumppanien seksuaalisten tarpeiden tyydyttämisen vaadetta, joka perustuu Paavalin ajatukseen siitä, että puoliset antavat omat kehonsa toistensa käyttöön solmiessaan avioliiton (1. Kor. 7:4–5). Linjassa muiden ajan teologioiden kanssa Luther näki naisen luonnonmukaisen passiivisuuden ja miehen luonnonmukaisen aktiivisuuden (sic!) määrittelevän sen, kuka aviovelvollisuuden täyttämistä saattoi vaatia. Hänelle jossakin määrin luonnoton oli tilanne, jossa nainen joutuisi olemaan aktiivinen osapuoli ja vaatimaan aviovelvollisuuden täyttämistä mieheltään. Yhtä luonnotonta oli se, ettei mies olisi saanut vaatia vaimoaan petipuuhiin, kun tarve iski.²⁶

Aviovelvollisuuden täyttämisestä kieltäytyvän naisen kohtalo piirtyy puolestaan Lutherin *Avioelämästä*-tutkielmasta seuraavalla, jokseenkin karulla tavalla: miehen tuli ensin ojentaa vaimoa kahden kesken ja jos tämä ei tehonnut, sen jälkeen tehdä naisen käytöksestä julkinen asia. Mikäli sosiaalinen paineeseen ei saanut vaimoa muuttamaan käyttäytymistään, maallisen tuomioistuimen tuli pakottaa vaimo

²⁶ Ks. esim. WA 10^{II}, 284. *Avioelämästä* 1522.

yhdyntöihin miehensä kanssa tai vastaavasti teloittaa hänet.²⁷ Paavalilainen ajatus oman kehon luovuttamisesta toiselle avioliiton solmimisen yhteydessä oli niin perustavanlaatuinen asia, että toisella osapuolella oli itsestään selvä oikeus käyttää tuota kehoa silloin kun halu iski, riippumatta tuossa kehossa elävän toiveista ja haluista.

Edellä sanotun valossa perustevaliokunnan toteamus siitä, että 1500-luvulla sukupuoliroolit korostuivat enemmän kuin tänä päivänä ja että Luther liittyi aikansa patriarkaaliseen naiskäsitykseen, ei kuvaa 1500-luvun yhteiskuntaa riittävän todenmukaisesti. Patriarkaalisuus ja sukupuolten välinen hierarkia ei liittynyt ainoastaan naisiin vaan se oli lähtökohta Lutherin ja kumppaneiden koko ihmiskäsityksessä ja sitä myöten myös lähtökohta heidän käsityksessään avioliitosta. Reformaatioajan tekstien perusteella avioliitto, joka perustui Jumalan asetukseen, oli tämän päivän näkökulmasta hierarkkinen, sukupuolten välistä valta-asetelmaa – ja pisimmillään sortoa – toisintava ja uusintava instituutio.

Tässä kohdin voi luonnollisesti kysyä, mitä tekemistä 1500-luvulle sidottujen, avioliiton sisäisten valta-asetelmien esiintuomisella on nykypäivän suomalaisen avioliittoinstituution kanssa. Ilmiöiden historiallista kaarta tarkasteltaessa syy-yhteys tulee selvemmäksi. Vasta vuonna 1860 tehdyn päätöksen mukaan aviomiehen kuritusvalta ei ollut enää suomalaisen oikeuskäytännön mukaan hyväksyttyä, ja niinkin myöhään kuin vuonna 1994 poistettiin kielto nostaa syyte avioliitossa tapahtuneesta raiskauksesta ja rangaista siitä. Voisi siis sanoa, että reformaattorienkin hellimä, paavalilainen käsitys avioliiton solmimisessa annetusta suostumuksesta antaa oma keho toisen rajoittamattomaan käyttöön on siten elänyt implisiittisesti lainsäädännössämme aina 1990-luvulle saakka. Vaimon vapautuminen miehensä (holhous)vallasta on myös muilta osin ollut hidasta: aviovaimo on saanut esimerkiksi mennä ansiotyöhön ilman miehensä suostumusta viimeiset sata vuotta, vuodesta 1919 lähtien.²⁸ Ei ole siis lainkaan yhdentekevää, millaisia rakenteita historiamme pitää

²⁷ WA 10^{II}, 290. *Avioelämästä* 1522.

²⁸ Tilastokeskus 2018, 3–5.

sisällään, sillä niistä yltää vähintään kaikuja – joskus jopa suoranaisia käytänteitä – meidän päiviimme saakka. Epätasa-arvoa kantavien rakenteiden purkaminen on puolestaan tietoinen valinta, samoin kuin se, että niitä jätetään purkamatta. Valintojen tekemiseen tahtoisinkin seuraavaksi kiinnittää huomiota kolmen avioliittoa reformaation tekstien valossa määrittävän tekijän suhteen. Nämä olivat siis seuraavat:

- Avioliitto on Jumalan asettama
- Avioliiton osapuolet ovat mies ja nainen
- Avioliiton tärkein tehtävä on lasten synnyttäminen ja kasvattaminen

Perustevaliokunta korostaa sitä, että reformaatioajan teksteissä avioliitto nähdään samanaikaisesti sekä Jumalan luomistahtona että maallisen järjestyksen piiriin kuuluvana asiana. Jumalan asettamana instituutiona kysymys avioliitosta ei ole siten *adiafora* eli uskon kannalta kehällinen tai toissijainen kysymys, kuten edustajaaloitteessa 1/2017 ehdotetaan. Näin sekä tunnustuskirjojen että Lutherin tekstien perusteella onkin, kuten jo yllä lainatut lähdetekstit osoittavat. Avioliitto on mitä ilmeisimmin tulkittava reformaatioajan tekstien pohjalta Jumalan asettamaksi instituutioksi (*institutio divina*), kuten mietinnössä tehdään, ei *adiaforaksi*.²⁹ Perustevaliokunnan mukaan toisestakaan konstituovasta tekijästä ei voida luopua. Avioliitto on yhden miehen ja yhden naisen liitto, ei useamman henkilön eikä myöskään samaa sukupuolta olevien. Tässä mietintö viittaa muun muassa aiempaan perustevaliokunnan mietintöön 4/2010, jossa todetaan seuraavasti:

– – [perustevaliokunta] pitää lähtökohtanaan Raamatussa ja kirkon tunnustuskirjoissa ilmaistua avioliittokäsitystä. Kirkon uskon mukaan avioliitto on Jumalan luomistyössä asettama yhden miehen ja yhden naisen liitto. Valiokunta toteaa, että kirkkomme tunnustuskirjat ilmaisevat käsityksen avioliitosta olennaisena luomistyön ulottuvuutena. Sellaisena se kuuluu myös yhteiskunnallisen järjestyksen

²⁹ PeVlkM 1/2018, 36, 47.

piiriin. Avioliitto perustuu mietinnön mukaan sekä luonnonoikeuteen että jumalalliseen käskyyn (mandatum Dei). Sen olennainen osa on sukupuolten toisiaan kohtaan tuntema vetovoima.

Mietinnössä katsotaan, ettei kirkko voi tältä osin muuttaa omaa avioliittokäsitystään, joka kuuluu sen uskonkäsitykseen ja ihmiskuvaan.³⁰ Kirkon ihmiskuvaan kuuluu tekstin mukaan olennaisesti se, että sukupuolten (so. miesten ja naisten) välillä on seksuaalista vetovoimaa. Toisin sanoen, mietinnössä todetaan, että kirkon ihmiskäsitys on heteronormatiivinen, jossa seksuaalinen vetovoima voi esiintyä ainoastaan miehen ja naisen välillä. Ongelmallista tässä väitteessä on paitsi heteronormatiivisen ihmiskäsityksen laajentaminen koko kirkon kannaksi (mikäli termi ”kirkko” nähdään laueammassa merkityksessä kuin kirkolliskokouksena ja sen säätämänä virallisena kantana), myös muiden seksuaalisuuksien arvottaminen joksikin, mikä on vähempiarvoista tai ei kenties lainkaan ”kirkon” ihmiskäsitykseen kuuluvaa. Kirkon sisällä olevan ajattelun monimuotoisuuden todellisuus, mistä hyvänä esimerkkinä on vaikkapa edustaja-aloite 1/2017, tulee sivuutetuksi kokonaan. Myös kirkon sisällä olevien, muuta kuin heteroseksuaalista suuntautumista edustavien ihmisten kokemus ja ihmisarvo faktisesti kyseenalaistetaan.

Siinä missä heteroseksuaalisuuden vaatimuksesta ei haluta luopua, tunnustuskirjoille ja muille reformaatioajan teksteille – kuten myös Raamatulle – olennainen ajatus avioliitosta jälkeläisten saamiseen ja kasvattamiseen tähtäävänä instituutiona on puolestaan nykykirkossamme jätetty syrjään. Perustevaliokunta viittaa piispojen vuonna 1984 julkaisemaan *Kasvamaan yhdessä* -dokumenttiin, jossa ”[p]iispat varoittavat tekemästä mitään yhtä avioliiton päämäärää sen yksinomaiseksi tarkoitukseksi. Myös lapseton avioliitto on avioliitto.”³¹ Reformaattorit puolestaan alleviivasivat sitä, että jälkikasvu oli nimenomaan avioliiton päämääräsyy, kuten esimerkiksi aiemmin lainatusta *Ison Katekismuksen* tekstistä on luettavissa.

³⁰ PeVlkM 1/2018, 13–14. Kursiivit kirjoittajan lisäämät.

³¹ PeVlkM 1/2018, 10.

Toki myös reformaatioaikana oli tunnettua, että kaikista avioliitoista ei syntynyt lapsia syystä taikka toisesta. Lutherin mukaan saattoi esimerkiksi käydä niin, että aviomies paljastuikin impotentiksi, jolloin lastensaanti oli mahdotonta. Tällaisessakin tilanteessa jälkikasvu oli etusijalla, mistä syystä vaimon tuli – Lutherin neuvon mukaan – solmia salainen avioliitto eli käytännössä maata miehen veljen tai lähimmän ystävän kanssa, ja tästä suhteesta syntyneitä lapsia tuli pitää virallisen aviomiehen omina. Vaimon toimet oikeutti se, ettei impotentin kanssa solmittu avioliitto ollut virallinen, kun sitä ei ollut sinetöity avioyhdyntällä.³²

Myöhäiskeskiajan ja varhaisen uuden ajan kontekstissa paitsi avioituminen, myös ja erityisesti lasten saanti liitettiin kiinteästi aikuistumiseen ja itsenäistymiseen sekä nimenomaan ihmisen kunniaan. Esimerkiksi miestä pidettiin täysikasvuisena aikuisena ja niin muodoin oikeutettuna esimerkiksi itsenäiseen ammatinharjoittamiseen vasta, kun hän oli siittänyt omia lapsia.

Lisääntymiseen ja lasten kasvattamiseen tähtäävänä instituutiona avioliitto oli reformaattoreille itsestään selvästi miehen ja naisen välinen jo yksistään biologisista syistä. Kysymykset homoseksuaalisuudesta olivat myös varsin toisen tyyppisiä kuin tänä päivänä. Ylipäänsä koko termiä ei tunnettu 1500-luvulla – kuten ei vielä pitkään aikaan sen jälkeenkään – vaan se, mitä länsimaisessa kulttuurissa nykyään kutsutaan homoseksuaalisuudeksi, oli Lutherin aikalaisille sodomiaa. Sodomian kirjo oli laaja, sillä sen piiriin luettiin monenlaisia seksuaalisuuden muotoja, kuten vaikkapa masturbointi ja anaaliseksi. Sodomian harjoittaminen oli mitä vakavin synti, ja avioliittoa pidettiin sen parhaana estäjänä: oikein toteutettu avioseksi poisti tarpeen muilta, vääristyneiltä seksuaalisuuden muodoilta.

Sanavalinta ”oikein toteutettu” viittaa siihen, että seksuaalisuus oli tarkkaan määriteltyä myös aviosuhteessa. On huomionarvoista, että seksi aviosuhteessa saattoi olla haureuden harjoittamista, jos sitä toteutettiin esimerkiksi kielletyissä asennoissa

³² WA 10^{II}, 278. *Avioelämästä* 1522.

tai kiellettyinä aikoina. Keskiaikaisten rippikäsikirjojen mukaan avioseksin estivät tietyt kirkkovuoden ajankohdat (erityisesti kolme vuosittaista paastonaikaa, erilaiset juhlapäivät ja yksittäiset paastopäivät), tietyt viikonpäivät (maanantai, tiistai ja torstai olivat soveliaimmat päivät), naisen kuukautiset tai niiden alkavaksi odottaminen sekä vuorokaudenaika (yö eli yhdyntä pimeässä oli sallitun rajoissa). Tämän lisäksi rajoituksia oli paljon muitakin, ja ne liittyivät esimerkiksi soveliaisiin paikkoihin (makuuhuone) ja asentoihin (lähetyssaarnaaja-asento siten, että osa vaatteista oli päällä, ei missään tapauksessa alasti tai takaapäin) sekä naisen hedelmällisyyteen liittyvät tekijät (raskaus, synnytyksen jälkeinen aika ja imetys poissulkivat seksuaalisen kanssakäymisen). Vaikka esimerkiksi Luther kehotti olemaan välittämättä kielletyistä ajoista,³³ hän toisaalta vielä elämänsä loppupuolella tuomitsi miehet, jotka kuvittelivat voivansa tehdä vaimojensa kanssa makuuhuoneissaan mitä lystäsivät. Näin ei suinkaan ollut asian laita, vaan tällaiset miehet olivat Lutherin mielestä suoranaisia sikoja.³⁴

Reformaation tekstien historiallinen konteksti on kokonaisuudessaan hyvin erilainen kuin tämän päivän suomalainen yhteiskunta. Tämän toteaa myös perustevaliokunta mietinnössään todetessaan, että osa reformaattorien avioliittoa koskevista käsityksistä on omaan aikaansa sidottua. Mietinnön mukaan kuitenkin perustevaliokunnan enemmistö katsoo, että ”luterilaisen avioliittoteologian – – tunnustuskirjoista nousevat yleiset periaatteet ovat edelleen ajankohtaisia ja kirkolle normatiivisia.”³⁵ Tämän perusteella näyttää epäloogiselta, että reformaatioajan tekstien avioliittoa konstituovista kolmesta tekijästä yhden puuttuminen nykykirkkomme avioliittokäsityksestä on otettu mietinnössä annettuna ja problematisoimatta. Mikäli tunnustuskirjojen ja muiden reformaatioajan tekstien yleisille periaatteille haluttaisiin pysyä uskollisina, myös näkemys lapsettoman avioliiton pätevyydestä tulisi kyseenalaistaa. Näin ei kuitenkaan haluta tehdä, eikä se olisi nähdäkseni järkevääkään. Näin ennen kaikkea siksi, että reformaatioajan tekstejä – kuten

³³ WA 10^{II}, 292. *Avioelämästä* 1522.

³⁴ WA 43, 454. *Genesis-luennot* 1538–42.

³⁵ PeVlkM 1/2018, 32.

Raamattuakin – on tarkoituksenmukaista tulkita kunakin aikana dynaamisesti, kunkin ajan kontekstin huomioon ottaen.

Pidämme siis avioliittona myös sellaista liittoa, joka on joko olosuhteiden tai pariskunnan tahtotilan vuoksi lapseton, vaikka sekä Raamattu että tunnustuskirjat alleviivaavat avioliiton keskeistä tarkoitusta yhteen tulemisena nimenomaan lisääntymismerkityksessä. Jos perustevaliokunnan mielestä on ongelmattonta luopua yhdestä niin Raamatusta kuin tunnustuskirjoista löytyvästä avioliittoa keskeisesti määrittelevästä tekijästä, miksi säilyttää muita? Millä perusteilla kirkolliskokous määrittelee sen, mikä esimerkiksi reformaattorien opetuksessa on aikasidonnaista ja mikä kirkolle normatiivista?

Käytettäessä historiaa argumenttina on olennaista olla tietoinen siitä, että historian tulkinnassa on aina kyse valinnoista. Kysymys ei ole siis loppujen lopuksi *ensisijaisesti* siitä, mitä tunnustuskirjoissa sanotaan, vaan siitä, millaisia merkityksiä me annamme tietystä tekstistä löytyville asioille; mikä on meidän tulkinta- ja merkityksenantoprosessimme. On keskeinen historiantutkimuksen periaate, että historian tulkitsijoina emme koskaan ole objektiivisia, vaan katsomme menneeseen aina jonkinlaisten silmälasien läpi. Objektiivisuuteen tulee luonnollisesti aina pyrkiä, mutta samalla on pystyttävä tunnistamaan ja tunnustamaan omat varauksensa ja asenteensa. Tämä koskee paitsi historiantutkimusta, myös teologian tekemistä, joka sekään ei ole koskaan objektiivista. Edellä sanotun valossa on siis varsin todennäköistä, että mikäli perustevaliokunnan kokoonpano olisi ollut toisenlainen, myös mietintö 1/2018 näyttäisi toiselta. Olisiko se ollut keskeisissä painotuksissaan ja johtopäätöksissään eri linjoilla, on tietenkin kokonaan toinen kysymys.

Tässä tekstissä olen tuonut esiin sen, että perustevaliokunnan mietintö 1/2018 on reformaatioajan tekstien käyttämisen osalta jossakin määrin valikoiden tehty. Siitä on jätetty pois joitakin keskeisiä lähtökohtia, kuten sukupuolten välinen hierarkia ja sen tuottamat ilmiöt, jälkikasvu avioliiton ensisijaisena merkitysisältönä sekä ylipäänsä kysymys eri aikojen ihmiskäsityksen merkityksestä avioliittokäsitysten taustalla.

Siinä on myös annettu jokseenkin yksipuolinen kuva joistakin kirkon avioliittokäsityksen historiaa leimaavista piirteistä, kuten aviollisen seksin luonteesta. Nämä valinnat palvelevat luonnollisesti mietinnön lopputulemaa – siis pitäytymistä kirkon nykyiseen avioliittokäsitykseen – varsin vahvasti. Olisin suonut, että kirkolliskokous olisi saanut käsiteltäväkseen mietinnön, jossa olisi pohdittu monipuolisemmin sitä, mikä perinteessämme todella on normatiivista ja mikä aikasidonnaista.

Lähteet

KL Kirkkolaki.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054>.

Katsottu 14.12.2018.

PeVlkM Perustevaliokunnan mietintö 1/2018 edustaja-aloitteesta 1/2017 kirkon avioliittokäsityksen laajentaminen.

Tilastokeskus Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2018.

http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_sts_201800_2018_1972_2_net.pdf. Katsottu 14.12.2018.

WA D. Martin Luther's Werke. Kritische Gesamtausgabe. Weimar 1883–.

Tekstin historiallis-teologinen analyysi on tehty suurimmalta osin tekijän väitöskirjan pohjalta, ja sieltä löytyy myös aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Ks. Sini Mikkola: "In Our Body the Scripture Becomes Fulfilled": Gendered Bodiliness and the Making of the Gender System in Martin Luther's Anthropology (1520–1530). Helsingin yliopisto 2017.

Avioliiton siirtymä patriarkaalisesta kontekstista jälkipatriarkaaliseen aikaan

Jukka Hautala

Johdanto

Millä tavoin Suomen evankelis-luterilainen kirkko päätöksenteossaan osoittaa ymmärtävänsä avioliittoon kohdistuvia syviä yhteiskunnallisia muutoksia? Miten se hahmottaa kristillisen opin ja avioliiton suhteen? Miten kirkko selviää paineesta, joka avioliittoon ja sen tulkintoihin liittyy sen sisäisessä keskustelussa?

Tämän kirjoituksen pääväite on, että Suomen evankelis-luterilainen kirkko ei ole ajattelussaan eikä päätöksenteossaan sisäistänyt niitä merkityksiä, joita avioliiton siirtymä patriarkaalisesta kulttuuripiiristä jälkipatriarkaaliseen merkitsee. Kirkon perinteistä kantaa puolustava argumentaatio kieltäytyy näkemästä, ymmärtämästä tai hyväksymästä tätä muutosta. Väitän, että kirkon teologista ajattelua hallitsee piilossa vaikuttava patriarkaalinen lähtökohta (ns. kefale-ajatus). Patriarkaalinen lähtökohta kirkon ajattelussa ei välttämättä toimi tietoisena perustana, vaan se kanavoituu perinteen, raamatullisuuden, ekumeenisten suhteiden tai jonkin muun tekijän kautta säilyttäväksi argumentoinniksi. Tästä johtuen, piiloon jäävänä, patriarkaalinen lähtökohta on kuitenkin vaikuttava, sillä se juuri estää vapauttamasta sekä kirkollista että teologista energiaa ja luovuutta sen sanoittamiseen, mitä avioliitto on, tai mitä sen tulisi olla, jälkipatriarkaalisessa kontekstissa.

Avioliiton alennustila?

Avoliittojen määrä kaikissa ikäryhmissä on merkittävästi kasvanut.³⁶ Parisuhteessa elävistä noin puolet solmii avioliiton. Tällä hetkellä kaikista avioliitoista enää noin 46 % solmitaan kirkollisesti (2016). Sekä avioliittojen että erityisesti kirkollisesti solmittujen avioliittojen määrä on vähentynyt merkittävästi viime vuosien aikana.³⁷ Miten tämä kehitys on tulkittava? Perinteestä käsin tulkiten olisi helpointa viitata sekularisaatioon, perinteisten perhearvojen rapautumiseen, moraalittomuuteen sekä kyvyttömyyteen sitoutua ja ottaa vastuuta toisista ihmisistä. Tällöin arvioija ehkä peilaa avioliiton nykyistä (alennus)tilaa menneisyyden ideaaleja vasten. Taaksepäin katsoen näyttää siltä, että perheet olivat elämän perusyksiköitä, avioliitot elinikäisiä ja sukupuolten roolit selkeitä.

Selittävämpää tulkintaa on kuitenkin syytä hakea toisaalta. Euroopan historiassa – osin kirkon myötävaikutuksella – avioliitto on kasvavassa määrin perustunut avioparin keskinäiseen suostumukseen (”sopimus luo avioliiton”). Kehitys on merkinnyt aviopuolisoiden – ja etenkin naisten – subjektiivisuuden vahvistumista. Sopijaosapuolet ovat vähitellen irrottautuneet sukujen välisestä kaupankäynnistä tai muista yhteisön tai kirkon asettamista ehdoista. Erinäiset avioesteet poistuessaan ovat vahvistaneet kuvaa avioliitosta kahden kauppana. Romanttisen rakkauden ihanne on siirtänyt avioliiton oman perillisten kautta saavutettavasta vanhuuden turvasta yhä selkeämmin parisuhteeksi, joka ei ole velkaa suvulle tai muille kolmansille osapuolille. Avioliitto ei nykyisellään sisällä lisääntymisodotetta tai -velvoitetta. Syntyvyys on laskenut kahdeksatta vuotta peräkkäin.

Tämä avioliiton sisältöön ja tehtäviin liittyvä siirtymä on ollut niin hidaskäynninen ja pitkäkestoinen, että sen sisältämää todellista ja perusteellista murrosta on vaikea havaita. Avioliittoon vihkimisen ulkoiset muodot ja perinteet ovat olleet hyvin

³⁶ <http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/5197431/Avoliitot1.jpeg> (luettu 21.1.2019)

³⁷ https://www.stat.fi/til/ssaaty/2017/ssaaty_2017_2018-05-08_tie_001_fi.html (luettu 21.1.2019)

pitkään tunnistettavan samankaltaiset. Tämä on saattanut peittää alleen sen dramaattisen muutoksen, mikä on koskenut itse avioliittoa instituutiona. Avioliiton funktiot ovat merkittävästi muuttuneet.

Muutosta ja murrosta voi nimittää *siirtymäksi patriarkaalisesta ja jälkeläisiin perustuvasta sosiaaliturvasta jälkipatriarkaaliseen hyvinvointiyhteiskuntaan*. Merkittävien muuttujien tässä on nimenomaan hyvinvointivaltion rooli ihmisten perusturvan kehyksenä. Pohjoismaainen hyvinvointivaltio on luonut kontekstin, jossa valtio ottaa hoitaakseen sukujen ja lähiyhteisöjen hartioilta sekä patriarkaalisen suojelun ja sääntelyn että hoivan ja turvan. Näin avioliitto on vapautunut kahden ihmisen keskinäiseksi sopimukseksi. Parisuhteen toimivuus, seksuaalisuus ja kaikinainen tyydyttävyyden tulevat avioliiton sisällöllisiksi kriteereiksi. Kääntäen tämä selittää myös sen, miksi avioerojen määrä Pohjoismaissa, Suomi mukaan lukien, on Euroopan unionin korkeimpia. Niin ikään hyvinvointivaltion yksilöllä tukeva rooli on liudentanut avioliiton ja avoliiton välistä rajaa.

Avoliitot yleistyivät Suomessa 1960-luvulta alkaen. Sosiaalilainsäädännön ja erilaisten tukimuodot ja turvaverkot vapauttivat alenevan sukupolven edustajat vanhempiensa ja sukujen velvoitteista. Myös perinteisiä ja moraalisia odotuksia vastaan on otettu etäisyyttä. Parisuhde on merkinnyt yhdessä elämiseen liittyvää yksityistä sisältöä ja merkitystä. Ehkäisyvälineiden tulo mullisti käsityksen parisuhteesta, seksuaalisuudesta ja nautinnosta. Tätä murrosta vasten selittyy myös se, että rakastuminen ja yhteiselämä myös kahden samaa sukupuolta olevan ihmisen välillä tulee vähitellen näkyväksi, tunnistetuksi ja lopulta tunnustetuksi (parisuhdelaki vuodelta 2001 ja laki samaa sukupuolta olevien avioliitosta vuonna 2017).

Avioliiton aikaisemmat merkitykset ja funktiot –sosiaaliturvan perusmuotona, jälkeläisten varmistamisena, omaisuudenhallinnan välineenä sekä erilaisina sukujen välisinä siteinä – ovat käytännössä sulaneet pois nykyisessä jälkipatriarkaalisisessa kontekstissa. Jäljelle on jäänyt pariskunta, jonka osapuolet kiinnittyvät toinen toiseensa (romanttisen) rakkauden ja tyydyttävän ihmissuhteen merkityksessä.

Avioliiton ulkoinen ilmeneminen pastorin aamenineen ja komeine juhlineen näyttää kuitenkin pitäneen pintansa (joskin laskevana trendinä osuutena), samalla kun sisältö on muuttunut perustavasti.

Vaikka romanttinen rakkaus ei tarvitse viitakseen juridista sitoutumista, se on avioliitossa olemassa (aivan kristillisessä mielessä) ”synnin tähden”. Juridisen sitoutumisen merkitys tulee näkyviin paradoksaalisesti siinä, jos ja kun avioliitto syystä tai toisesta purkautuu. Tällöin avioliittosopimuksesta juontuu pelisäännöt, joiden mukaan yhteen rakennettu elämä puretaan omaisuutta osittamalla ja huoltajuuksia määrittelemällä. Avioliitto toimii tässä mielessä vähän kuin vakuutusturva.

Avioliitto ja kirkko

Suomessa avioliitto oli kirkon monopoli lähes kahden vuosisadan ajan vuodesta 1734 vuoteen 1918, jolloin myös siviiliavioliitto tuli mahdolliseksi. Tällä on ollut vaikutusta sekä yleiseen käsitykseen avioliiton olemuksesta, että vakaumukseen kirkon hallinnoimasta erityisestä jumalallisesti asetetusta olomuodosta. Kirkon perinteistä käsitystä puolustavan kannan keskeinen ajatus on ilmaistu kirkolliskokouksen perustevaliokunnan avioliittoa käsittelevässä mietinnössä seuraavasti:

”Kirkon näkemys eroaa yhteiskunnan avioliittoa koskevasta lainsäädännöstä myös siten, että yhteiskunta ei perustele avioliittoa luomisella ja Luojaalla. Yhteiskunnassa avioliittoa ei ymmärretä samalla tavalla ihmiselle ”annetuksi” asiaksi kuin kirkossa. Yhteiskunnallinen avioliittokäsitys on lähtökohtaisesti juridinen ja sosiaalinen konstruktio. Sellaisella ei voi olla ydintä, jota ei voida muuttaa. Kirkolle taas avioliitto on Jumalan luomistyössä lahjoittama elämänmuoto ja -piiri.”

(Perustevaliokunnan mietintö 1/2018, s. 18)

Kirkon perinteinen avioliitto-opetus on perustunut ainakin viiteen ideaaliin: (1) avioliitto on Jumalan asettama järjestys, (2) järjestyksenä se heijastaa hierarkiaa jossa mies on vaimon pää (kefale-ajatus), (3) avioliitto on (yhden) miehen ja (yhden) naisen välinen, (4) se on elinikäinen ja (5) siihen kuuluu olennaisesti jälkeläisten kautta ilmenevä jatkuvan luomisen ajatus.

Kirkon avioliittoa käsittelevissä asiakirjoissa on havaittavissa muutos avioliiton elinikäisyyden (4) sekä jälkeläisten (5) osalta. Kirkko on joutunut 1950-luvulta lähtien taipumaan avioliiton elinikäisyyden suhteen ja pappien oli vihittävä myös niitä, jotka avioeron jälkeen tulivat vihittäviksi toistamiseen. Yllä kuvatun kontekstin muutoksen takia solmittavaan avioliittoon ei välttämättä kuulunut myöskään enää ajatus lisääntymisestä. Tämä heijastuu kirkon avioliitto-opetukseen. Enää harvoin pappi vihkipuheessaan mainitsee lapset avioliiton luonnollisena seurauksena. Kirkkokäsikirjan raamatuntekstit ja rukoukset kehottavat keskinäiseen rakkauteen ja anteeksiantoon. Lisääntymiseen ei viitata eikä velvoiteta. Tästä ainoa poikkeus on viittaus luomiskertomukseen (1. Moos. 1:27-28).

Näkemyks avioliitosta yhden miehen ja yhden naisen liittona on kirkon opetuksessa pysynyt paikallaan (3). Tämä siitäkin huolimatta, että yhteiskunnallinen avioliittolainsäädäntö mahdollisti 1.3.2017 lähtien avioliiton solmimisen myös samaa sukupuolta olevien kesken. Kirkon opetus asiasta pysyy paikallaan sikäli, että kirkolliskokouksessa avioliittokäsityksen laajentamiseen liittyvä muutos edellyttää $\frac{3}{4}$ määräenemmistöä. Vaikka kirkon jäsenistöstä, ja myös papistosta, jo nyt yli puolet kannattaa muutosta, muutoksen taakse on vaikea saada määräenemmistöä kirkolliskokouksessa. Kantojen muuttuminen edellyttäisi kantojen tarkistamista. Tämä taas on hyvin vaikeaa, koska kysymys avioliiton asetuksesta ja luonteesta mielletään pysyväksi, ikuisiksi ja muuttumattomaksi siitäkin huolimatta, että historiallisen tietoisuuden läpi tarkasteltuna avioliitto on – perustevaliokunnan ajatusta lainatakseni – ”lähtökohtaisesti juridinen ja sosiaalinen konstruktio”. Muutosta vastustaville avioliitosta on tullut (muuttumaton) uskonkohta.

Kirkon avioliitto-opetukseen on sisältynyt hierarkkinen ajatus miehestä naisen päänä (2). Onko virallinen kirkko tarkistanut opetustaan ihmisestä (antropologia), vai onko vain käynyt niin, että ajan muuttuessa hierarkian opettamisesta on luovuttu? Miehen ykkösasemasta ei ole virallisesti irtisanouduttu, mutta käytännössä esimerkiksi kirkkokäsikirjan vihkikaavat ovat vuosisatojen saatossa vähentäneet ja lopulta jättäneet pois sellaiset raamattuviittaukset, jossa miehen ajatellaan olevan naisen hallitsija. Nykykontekstissa ei miehen ja naisen keskinäiseen suhteeseen liittyvästä hierarkiasta mielellään puhuta, vaikka ruohonjuuritasolla näin ajateltaisiin. On epämuodikasta sanoa, että avioliitossa mies vie ja nainen vikisee. Tai että mies on perheen pää ja naisella on omat vastuunsa perheen hyväksi. Kirkon avioliitto-opetuksessa on vähitellen vaiettu miehen ja naisen keskinäisestä arvo-asetelmasta ja korostettu heidän toisiaan täydentävää kumppanuutta.

Mutta silti on syytä kysyä, onko kirkon ajattelussa ja toimintakulttuurissa yhä piilossa olevana pohjavirtana ajatus miehen ja naisen paremmuusjärjestyksestä. Mielestäni ajatus hierarkiasta ei ole poistunut. Se on vain piilossa eikä siitä puhuta. Tämä ei kuitenkaan tee hierarkia-ajattelua olemattomaksi. Päinvastoin, jälkiä siitä näkyy useammassakin kirkollisessa ongelmassa. Lausuttuna tämä hierarkia tulee esiin kirkon sisällä vaikuttavissa, naispappeuteen kielteisesti suhtautuvissa käsityksissä. Piilevänä ja lausumattomana hierarkian ajatus toistuu edelleenkin asenteissa ja oletuksissa. Kirkon keskeisen vallankäytön ytimessä ohjien tulee olla miesten käsissä.

Tällä lausutulla tai lausumattomalla patriarkaaliseen elämänjärjestykseen nojaavalla perusoletuksella on yhtymäkohtansa myös kysymykseen samansukupuolisten avioliiton mahdottomuudesta: miehen ja naisen välinen avioliitto perustuu annettuun, ikuiseen ja muuttumattomaan jumalalliseen asetukseen. Kysymys on yksinkertaisesti patriarkaalisen todellisuuskäsityksen ja luomisen hierarkian uusintamisesta – tietoisesta tai tiedostamattomasta. Patriarkaalinen elämänjärjestys ei tunne tai tunnusta muuta vaihtoehtoa.

Miehen hallitsema nainen on jumalallinen järjestys

Esimerkkinä eräästä suomalaisten teologioiden paljon siteeraamasta kirkollisesta ajattelijasta on Dietrich Bonhoeffer (1906-1945). Hän oli luterilaisen uskon tuntija ja tulkitsija, mutta myös aikansa melskeissä marttyyrin sädekehän ansainnut henkilö. Bonhoeffer kertoo vuodelta 1943 peräisin olevassa avioliittopuheessaan kaikki jo edellä mainitut luterilaisen avioliittokäsityksen peruspiirteet. Siihen kuuluvat seuraavat asiat: avioliitto on Jumalan asettama, (yhden) miehen ja (yhden) naisen välinen, sillä virka- tai säätyluonne, joka ylittää yksityisen avioliiton, avioliitto on erottamaton ja siihen kuuluvat jälkeläiset.

Näiden lisäksi yllätyksenä monelle nykylukijalle saattaa tulla se, miten voimakkaasti Bonhoeffer alleviivaa patriarkaalista *kefale*-ajatusta: mies on perheen pää ja se on Jumalan perustama järjestys:

Kun miehestä sanotaan, että hän on vaimon pää, ja jopa lisätään: 'niin kuin myös Kristus on seurakunnan pää' (Ef. 5:23), silloin lankeaa meidän ajallisiin olosuhteisiimme jumalallinen hohde, joka meidän on tunnettava ja jota on kunnioitettava. Se arvo, joka tässä annetaan miehelle, ei ole hänen henkilökohtaisissa kyvyissään tai lahjoissaan, vaan siinä virassa, jonka hän avioliittonsa mukana saa (46). --- Se paikka, johon Jumala on sijoittanut aviovaimon, on hänen miehensä koti. --- Vaimon kutsumus ja onni on rakentaa maailmaan tämä maailma [koti] miehelleen ja toimia siinä. Onnellinen on se vaimo, joka ymmärtää, miten suuri ja rikas on tämä kutsumus ja tehtävä. Ei uutta vaan pysyvää, ei vaihtelevaa vaan kestäväää, ei äänekkästä vaan hiljaista, ei sanoja vaan tekoja, ei käskemistä vaan kasvamista, ei vaatimista vaan omistamista – tämä kaikki rakkaudesta mieheen – siinä on naisen valtakunta. (45)

Edellä jo totesin, ettei ääneen lausuttua *kefale*-opetusta kirkon julistuksessa juuri kuule. Kirkollinen avioliittoon vihkimisen kaava raamatunkohdiltaan vaikenee tästä ja siihen on syynsä. On selvää, että kirkon virkarakenteen ja toiminnan sitoutuminen

tasa-arvoisen yhteiskunnan periaatteisiin on tehnyt tällaisesta julistuksesta vähintään noloa tai peräti laitonta.

Entäpä jos kirkossa kuitenkin ajatellaan yhä niin, että vaativimmat virka- ja johtamistehtävät sopivat paremmin miehelle kuin naiselle? Naispappeuskiistan takana – ehkä enemmän kuin yksittäiset maininnat naisen vaikenemisesta seurakunnassa – on juuri tuo Bonhoefferinkin kertaama *kefale*-ajatus. *Mies ei ole naisen pää vain avioliitossa, vaan kaikessa muussakin yhteisessä, yhteiskunnallisessa ja tärkeässä. Kirkossa yksi olennaisen tärkeä asia on (papin)virka ja sen vastuut.* Kefale-ajatus ohjaa siis paljon syvempään maailmankuvalliseen sitoumukseen vain kuin yksittäiset raamattusitaatit. Se on sitoutumista patriarkaaliseen maailmanjärjestykseen. Tänä päivänä asian sanovat suorimmin vain luterilaisesta kirkosta vähitellen erottautuneet, virkakysymykseen kompastuneet opettajat.

Edellyttääkö kristinuskko patriarkaalisen valtasuhdekäsityksen omaksumista? Kun kirkossa käydään keskustelua avioliitosta, siihen olisi liitettävä laajemmin pohdintaa ihmiskuvasta, sukupuolisuudesta, oletusta luomisjärjestyksestä ja hallinnasta. Ilman tätä reflektiota ei pystytä pureutumaan niihin ihmiskuvasta juontuviin juurisyyihin, jotka näyttäytyvät myöhemmin raamatullisina tai teologisina uskontotuuksina. Johtavat suomalaiset kirkolliset teologit eivät ole olleet halukkaita arvioimaan luterilaisuuden perintöä uudelleen tämän kontekstinmuutoksen edellyttämällä tavalla. Mieluummin he ovat nojanneet taaksepäin edellisten sukupolvien teologeihin, joiden ajatuksissa ilmenevää patriarkaalista hierarkiaa ei ole havaittu tai otettu kriittiseen tarkasteluun. Teologinen työ on jäänyt tältä osin kesken.

Miten eteenpäin?

Suomessa kirkon pitäytyminen yhteiskunnallisesta avioliittokäsityksestä poikkeavaan avioliittokäsitykseen näyttää erottautumisen, autonomian ja profiilin osoittamisen kannalta ymmärrettävältä. Se ei ole kuitenkaan kovin kestävä tie. Pidemmässä

juoksussa sillä on vahingollisia seurauksia sekä kirkolle itselleen, että myös suomalaiselle yhteiskunnalle. Silti kaikkein suurimmat kärsijät saattavat löytyä tavallisten ihmisten joukosta. Kirkko ei pysty omalla sanoituksellaan tarjoamaan ymmärrettävää arvopohjaa jäsenistönsä nuorelle parille tai yhteisöille, vaan se näyttäytyy avioliittoon liittyvässä ”oikeaoppisuudessaan” vanhakantaisena ja merkityksensä menettäneenä. Tällä on ollut oma vaikutuksensa kirkollisten häiden suosion nopeaan laskuun 2000-luvulla, jolloin kirkko on kompastellut parisuhde- ja avioliittolain muutoksissa.

Ensinnäkin patriarkaaliseen maailmankuvaan rakentuvalla avioliittokäsityksellään kirkko iskee kiilaa niiden suomalaisten (nyt noin 70%) identiteettiin, jotka ovat sekä Suomen kansalaisia, että evankelisluterilaisen kirkon jäseniä. Tällä on väistämättä ajan oloon negatiivinen vaikutus kirkon ja sen jäsenten suhteeseen. Miten toimia kokosydämisinä kansalaisina ja kirkon jäseninä tilanteessa, jossa kirkon jäsenten enemmistön ja kirkon päätöksenteon tuottaman avioliittokäsityksen välillä on syvenevä ristiriita?

Toiseksi yhteiskunnallisen avioliittomääritelmän ja kirkon oman avioliittokäsityksen eriytyminen on luterilaiselle perinteelle vierasta. Ihmiset ovat saman lain alaisia. Se mitä tapahtuu yhteiselämässä ja yhteiskunnassa, koskee myös kristittyä.

Kolmanneksi julkisoikeudellista asemaa nauttivan enemmistönkirkon jättäytyminen menneisyyden periaatteisiin ei ole ongelmatonta. Vaikka kirkolla on uskonnonvapautteen perustuva autonomiansa, tuota autonomiaa ei ole viisasta käyttää tässä asiassa alibina olla tekemättä mitään. Suomessa on tällä hetkellä jo enemmän islamilaisista kulttuureista tulleita maahanmuuttajia kuin esimerkiksi ortodokseja. Mikäli sekä ortodoksinen että luterilainen kirkko – puhumattakaan muista kristillisistä kirkkokunnista – vetoavat vahvasti uskonnonvapautteen, on huomioitava se, että muillakin uskonnoilla tulisi olla sama oikeus määritellä itse avioliiton julkinen muoto, jos kirkkojenkaan kannat eivät noudattele yhteiskunnan lainsäädäntöä ja ovat silti hyväksytyjä.

Toisin sanoen, vaatimukset moniavioisen elämäntavan puolesta saattavat muodostua jossakin vaiheessa suomalaista yhdenvertaisuutta koettelevaksi tekijäksi.

Kotosyntyisesti Suomessa on esitetty myös polyamoristen suhteiden yhdenvertaista kohtelua aivoliittoon nähden. Jotta tältä eriytymiskehitykseltä vältyttäisiin, olisi kirkon syytä rakentaa avioliiton ja sen sisältämien oikeuksien asemaa tietoisesti monogamisen perinteen varaan, joka on ollut keskeinen osa läntistä avioliittoajattelua. Ei sen tähden, että se olisi ainut oikea avioliiton muoto (puhumattakaan jumalallisesta asetuksesta), vaan siksi, että sen puitteissa voidaan parhaiten käsitellä avioliittolainsäädännön piirin kuuluvia asioita – jälkipatriarkalisessa kontekstissamme.

Neljänneksi, mikäli kirkko rakentaisi avioliittoon liittyvää työskentelyään yllä kuvattujen periaatteiden varassa eteenpäin, sillä olisi vapauttava merkitys moneen suuntaan. Päätöksentekijät osoittaisivat ymmärtävänsä, mitä merkitsee siirtymä patriarkalisesta maailmasta jälkipatriarkaliseen. Kirkko myöntäisi kontekstuaalisuuden merkityksen sanomalleen ja rakentuisi sen tarjoamien vahvuuksien varaan: kirkko toimii maassa maan tavalla tukien niitä hyviä pyrkimyksiä, jotka kansalaisyhteiskunta on demokraattisesti päättänyt. Toisaalta kontekstuaalisuutta ymmärtävä kirkko olisi myös joustavampi, kun siirrytään globaaleihin konteksteihin ja pohditaan kristinuskon ja avioliiton keskinäistä suhdetta toisenlaisissa ympäristöissä. Siirtomaavallan ajalta lähtien kirkko pyrkinyt voimakkaasti siirtämään omat arvonsa ja kontekstinsa kolmansiin maihin. Muun mukana se on kuljettanut perinteisesti moniavioiseen Afrikkaan oman monogamisen perinteensä kristillisyyden ehtona. Tämän vaatimuksen vaikutushistoria vaatisi oman tutkimuksensa. Yleisesti ottaen voi todeta, että läntinen modernisaatio on onnistunut tuhoamaan erityisesti eteläisen Afrikan maissa perinteiset perhe- ja moraalijärjestelmät kykenemättä ylläpitämään monogamiaan perustuvaa ”kristillistä” avioliittokäsitystä.

Jos kirkon teologisessa työskentelyssä ja siihen pohjaavassa päätöksenteossa pystyttäisiin näkemään avioliitto ihmisten ja ihmisyhteisöjen hyviä pyrkimyksiä

tukevana ja rakentavana elämänmuotona (Jumalan luomistodellisuuteen istuvana) – toisin kuin ulkoisesti muuttumattomana monoliittina, jonka edessä erilaisten todellisuuksien on taivuttava – tehtäisiin suuri palvelus sekä kirkon jäsenkunnalle, että yhteiskunnalle.

Lähteet

Avoliitossa elävien osuus kaikista parisuhteessa asuvilta ikäryhmittäin 1990 ja 2014. <http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/5197431/Avoliitot1.jpeg> (luettu 21.1.2019)

Avoliitot ja avioerot 1990-2017.

https://www.stat.fi/til/ssaaty/2017/ssaaty_2017_2018-05-08_tie_001_fi.html (luettu 21.1.2019)

Bonhoeffer, Dietrich. 1963. Kirjeitä vankilasta. Suom. Kai Selinheimo ja Erkki Niinivaara. Suomen lähetykseura. Pieksämäki.

Kirkolliskokous, perustevaliokunta. 2018. Perustevaliokunnan mietintö 1/2018 edustaja-aloitteesta 1/2017. Kirkon avioliittokäsityksen laajentaminen. Helsinki: Kirkolliskokouksen perustevaliokunta.

Rankinen, Jari. 2017. Pään peittäminen jumalanpalveluksessa.

<http://www.luterilainen.net/paan-peittaminen-jumalanpalveluksessa/> (luettu 31.1.2019)

Parisuhteen teologian haasteet yhteiskunnan ja kulttuurin muutoksessa

Kimmo Ketola

Johdanto

Perhe on vanhin, kestävin ja tärkein ihmisten muodostama sosiaalinen ryhmä. Suurin osa ihmisistä, kaikissa kulttuureissa, kaikkina ikäkausina ja kaikissa elämänvaiheissa, katsoo olevansa osa yhtä tai useampaa perhettä. Perhe tarjoaa ihmisille ensimmäisen ja usein tärkeimmän identiteetin ja monet näkevät itsensä osana kauas historiaan ulottuvia sukuhistorioita. Samalla perherakenteet ja perheiden muodostamisen tavat ja normit saattavat vaihdella suuresti eri aikakausina, eri kulttuureissa ja eri yhteiskuntaluokissa. Perheet ja perhe-elämän käytänteet muuttuvat jatkuvasti osana yhteiskunnan ja kulttuurin muutosta.

Pysyvä tärkeys ja jatkuva sopeutuminen yhteiskunnallisiin muutoksiin asettuvat kuitenkin jännitteeseen keskenään: yhtäältä perheet ovat kaikille tärkeitä ja niihin ladataan suuri määrä odotuksia, ihanteita ja kulttuurisia merkityksiä, toisaalta niihin kohdistuu usein valtavia paineita sopeutua muuttuviin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin ja tilanteisiin. Yhteiskunnalliset muutokset heijastuvat nopeasti ihmisten parisuhteisiin, joissa näitä muutoksia viime kädessä prosessoidaan ja muovataan (Anttonen 2017). Siksi kysymykset siitä, kuinka perheitä ja perheenmuodostusta tulisi yhteiskunnan taholta lainsäädännön kautta säädellä, rajoittaa tai rohkaista, herättävät usein voimakkaita tunteita ja ne nousevat yhteiskunnalliseen keskusteluun yhä uudestaan.

Tässä yhteiskunnallisessa keskustelussa uskonnollisilla yhteisöillä on erityinen rooli. Uskonnot nähdään usein kulttuurien ja perinteiden ylläpitäjinä sekä yhteisten arvojen

tulkkeina. Uskonnot ovat kautta historian antaneet seksuaalisuudelle, perheelle ja avioliitolle niiden syvimät, usein kosmisiin ja metafyyisiin ulottuvuuksiin kiinnittyvät merkitykset (ks. Komulainen 2017). Näiden merkitysten kautta ihmiset ovat hahmottaneet oman elämänsä ja identiteettinsä osana itseään suurempia kokonaisuuksia. Siksi mikään perheissä tapahtuva muutos ei jätä koskettamatta myös uskonnollisia yhteisöjä ja niiden normatiivista tulkintaperinnettä. Juuri uskonnoista etsitään perimmäistä oikeutusta niille arvoille ja normeille, joita perheeseen liitetään. Vastaavasti, jos uskontojen nähdään edustavan vieraita tai vahingollisia perhe-elämän arvoja, se heijastuu nopeasti niitä kohtaan tunnettuun luottamukseen ja niiden asemaan yhteiskunnassa. Tämä näkyy esimerkiksi ajankohtaisessa maahanmuuttoa koskevassa keskustelussa, jossa tavan takaa nostetaan esiin naisten alistettu asema ja länsimaiselle yhteiskunnalle vieraat perhearvot, joita maahanmuuttajien uskontojen pelätään edustavan. Kun yhteiskunta ja kulttuuri muuttuvat, se heijastuu väistämättä uskonnollisten yhteisöjen elämään.

Samaa sukupuolta olevien avioliittojen hyväksyminen on hyvä esimerkki kulttuuristen normien muutoksesta, joka on kaikkialla herättänyt laajaa yhteiskunnallista keskustelua ja voimakkaita reaktioita. Samaa sukupuolta olevien avioliitot tulivat ensimmäisenä mahdolliseksi Alankomaissa vuonna 2001. Sen jälkeen yhteiskunnallisten normien muutos on ollut erittäin nopeaa. Tätä nykyä samaa sukupuolta olevien avioliitot ovat lainvoimaisia lähes kolmessakymmenessä maassa ja lisäksi monissa maissa asia on hallitusten tai oikeusistumien käsiteltävänä. Kristillisten kirkkojen näkemykset ja käytännöt ovat myös muutoksessa, vaikka aihe jakaakin niissä voimakkaasti mielipiteitä. Niiden kirkkojen määrä kasvaa kuitenkin koko ajan, jotka ovat valmiita siunaamaan tai vihkimään avioliittoon samaa sukupuolta olevia pareja. Esimerkiksi Ruotsin (2009), Islannin (2010), Tanskan (2012) ja Norjan (2016) luterilaiset kirkot ovat muuttaneet vihkikaavansa sukupuolineutraaleiksi. Luterilaisen maailmaliiton jäsenkirkoista kaikkiaan parikymmentä vihkii samaa sukupuolta olevia pareja (ks. Helander 2017, 27–28).

Kirkoissa tätä aihetta koskeva työskentely ja keskustelu ankkuroituu ymmärrettävistä syistä vahvasti raamatuntulkintaan ja tunnustuksellisiin lähtökohtiin. Raamattu ja tunnustuskirjat eivät voi kuitenkaan olla yksinomaiset viittauskohteet, joiden varassa teologista reflektiota tehdään silloin kun kyseessä ovat koko yhteiskunnan kannalta keskeiset sosiaaliset normit. Vaikka historiallisiin dokumentteihin pohjaavat teologiset perustelut olisivat miten hyviä tahansa, sosiaaliset normit ovat aina osa jotakin sosiaalista ja kulttuurista todellisuutta, jossa ne saavat uusia merkityskerroksia. Eri aikoina ja eri sosiaalisissa ryhmissä samallakin normilla voi olla radikaalisti eriävä merkitys osana ihmisten elettyä todellisuutta. Jotta uskonnollisten yhteisöjen teologia ja opetus voisivat tulla ihmisille merkityksellisiksi, niiden on asetettava vuoropuheluun sen eletyn todellisuuden kanssa, jossa yhteisöt toimivat. Tästä syystä teologisessa työskentelyssä on tarpeellista ottaa huomioon se yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti, jossa teologisia ratkaisuja viime kädessä haetaan. Tässä tehtävässä yhteiskuntatieteellinen tutkimus voi tulla avuksi.

Tässä artikkelissa käsitellään sitä yhteiskunnallista ja kulttuurista murrosta, joka on johtanut samaa sukupuolta olevien avioliittojen hyväksymiseen osaksi yhteiskunnallista avioliittoinstituutiota. Kirkoissa, jotka kamppailevat sen normatiivisen kysymyksen äärellä, kuinka näitä liittoja tulisi teologian valossa tulkita, tarvitaan tietoa siitä, miksi tällainen muutos ylipäätään on käynnistynyt ja mitkä tekijät sitä yhteiskunnassa edesauttavat. Koska kyseessä on niinkin perustavaa instituutiota kuin avioliittoa koskeva syvältä käyvä murros, on todennäköistä, että muutoksen taustalla olevat tekijät ovat muullakin tavoin kirkkojen elämän kannalta relevantteja. Minkä tahansa päätöksen kirkot sitten tekevätään suhteessa samaa sukupuolta olevien parisuhteisiin, niiden tulee kyetä perustelemaan ratkaisunsa tavalla, joka ottaa huomioon ne taustalla olevat, usein lausumattomat merkitykset, jotka sukupuolineutraaliin avioliittokäsitykseen tänä päivänä liittyvät ja jotka ovat johtaneet sen yhä laajamittaisempaan hyväksymiseen.

Modernisaatio heijastuu arvoihin ja normeihin

Perhe-elämän murros on sidoksissa yhteiskunnalliseen muutokseen, josta yhteiskuntatieteissä käytetään nimitystä modernisaatio. Kyseessä on yksi sosiologian keskeisimpiä käsitteitä, siitä on olemassa lukuisia erilaisia tulkintoja ja sitä on jaoteltu lukuisin perustein erilaisiin vaiheisiin ja jaksoihin. Keskeistä erilaisissa teorioissa ovat olleet yhtäältä tekniikan kehityksen mahdollistama taloudellinen kasvu (teollistuminen, jälkiteollistuminen) sekä toisaalta institutionaalinen kehitys ja pyrkimykset tehostaa ja rationalisoida hallintoa (demokratisoituminen, byrokratisoituminen). Usein mukaan liitetään sellaisia piirteitä kuin kaupungistuminen, koulutustason kohoaminen, kansalaisten poliittisten vaikutusmahdollisuuksien lisääntyminen, alentunut syntyvyys, eliniänodotteen kasvu, sosiaalisen liikkuvuuden lisääntyminen ja maallistuminen. Keskeistä on, että moderni teknologia ja modernit instituutiot ovat vahvistaneet yhteiskuntia sekä taloudellisesti että hallinnollisesti, mikä on tehnyt niiden omaksumisesta hyvin houkuttelevia kaikkialla maailmassa. Monet tutkijat jakavat modernisaation kahteen vaiheeseen, alkuvaihetta luonnehti teollistuminen ja byrokraattisen valtion nousu, toisessa puolestaan ovat korostuneet auktoriteettien epäily, yksilöllisyyden nousu, sekä elämän laadullisten aspektien arvostus. Voidaan puhua myös jälkimodernista tietoyhteiskunnasta tai informaatioyhteiskunnasta, jossa tavaroiden sijaan tuotetaan ja kulutetaan informaatiota.

Arvotutkijat Ronald Inglehart ja Christian Welzel ovat kehittäneet uutta kunnianhimoista teoriaa modernisaatiosta, joka perustuu erittäin kattaviin World Values Survey and European Values Study -arvokyselyihin (Inglehart 1997; 2018; Inglehart & Welzel 2005; Welzel 2013). Näitä arvokyselyjä on tehty säännöllisin väliajoin vuodesta 1981 lähtien, tätä nykyä lähes sadasta maasta kaikista maanosista ja kulttuuripiireistä, joten ne mahdollistavat jo varsin seikkaperäisen kuvan piirtämisen yhteiskunnallisen kehityksen vaikutuksista ihmisten arvoihin ja uskomuksiin historiallisesti hyvinkin erilaisissa yhteiskunnissa. Heidän teoriansa mukaan modernisaationa tunnettu sosioekonominen kehitys säteilee ennustettavalla

tavalla kulttuurisiin arvostuksiin ja sitä kautta instituutioihin ja normeihin. He argumentoivat, että modernisaatiossa on kyse kokonaisvaltaisesta inhimillisen kehityksen prosessista, jossa ”sosioekonominen kehitys tuo mukanaan kulttuurin muutoksia, jotka tekevät yksilön autonomiasta, sukupuolten tasa-arvosta ja demokratiasta entistä todennäköisempiä, tuottaen uudentyyppisen yhteiskunnan, joka edistää inhimillistä emansipaatiota useilla rintamilla” (Inglehart & Welzel 2005, 2).

Teoriassa on kaksi huomionarvoista seikkaa. Ensinnäkin modernisaation aikaansaama arvomuutos säteilee kaikille elämänalueille: ”Ihmiset jälkiteollisissa yhteiskunnissa vaativat vapaampaa valinnanmahdollisuutta kaikilla elämänalueilla. Sukupuolirooleista, uskonnollisista orientaatioista, kulutuskäyttäytymisestä, työtavoista ja äänestyskäyttäytymisestä on tulossa lisääntyvässä määrin omavalintaisia” (Inglehart & Welzel 2005, 3). Toiseksi, teorian mukaan syysuhteet etenevät sosioekonomisesta kehityksestä arvoihin ja arvojen kautta poliittisen osallistumisen myötä yhteiskunnan instituutioihin ja normeihin. Eli kun halutaan etsiä perustavia syitä sille, miksi esimerkiksi samaa sukupuolta olevien avioliitot ovat tulleet lakiin kirjatuiksi, taustalta on etsittävä arvomuutosta, jossa yksilön autonomia ja valinnanvapaus sekä ihmisten tasa-arvo ovat nousseet entistä tärkeämmiksi perhe-elämää ja seksuaalisuutta määrittävinä arvoina.

Kun kyseessä on niinkin perustava yhteiskunnallinen instituutio kuin avioliitto, kulttuurin muutoksen voidaan kuitenkin olettaa olevan poikkeuksellisen hidasta. Avioliittoon ja perheeseen on kiteytynyt kokonainen arvojen ja normien monimutkainen kudelma, jonka osatekijät ovat monella tavalla tukeneet ja ylläpitäneet toisiaan. Teollistumista edeltävissä esimoderneissa yhteiskunnissa kautta maailman sosiaaliset normit ohjasivat naisia luovuttamaan päätäntävaltaa perheessä ja yhteiskunnassa miehille sekä suuntaamaan omaa työpanostaan kotiin ja lasten kasvatukseen. Nämä patriarkaaliset ja lisääntymistä suosivat (pronatalistiset) normit myös rajoittivat kaikkea sellaista seksuaalista käyttäytymistä, joka ei tukenut aviollista lisääntymistä ja miehen valta-asemaa, kuten abortti, avioero, masturbaatio ja homoseksuaalisuus. Kun lisäksi kaikki suuret uskontoperinteet ovat perinteisesti

tukeneet ja ylläpitäneet tätä patriarkaalista ja syntyvyyttä suosivaa traditionaalisten normien ja arvojen kimppua, niiden muuttuminen näinkin nopeasti eri puolilla maailmaa edellyttää poikkeuksellisen vahvoja yhteiskunnallisia muutosvoimia.

Modernisaatio on ilmeinen lähtökohta selitysten etsimisessä. Vaikka patriarkaaliset normit olivat alkaneet murtua jo 1800-luvulta lähtien, merkittävimmät muutokset perhe-elämää ja seksuaalisuutta koskevissa normeissa käynnistyivät vasta toisen maailmansodan jälkeen. Erityisesti tämä tapahtui 1960–70 -luvuilla, jolloin sotien jälkeen syntyneet sukupolvet aikuistuiivat ja alkoivat saada yhteiskunnallista vaikutusvaltaa. On syytä panna merkille, kuinka poikkeuksellinen ajanjakso 1900-luvun jälkipuolisko on ollut ihmiskunnan historiassa. Hyvinvointivaltion läpimurto tapahtui sotien jälkeisinä vuosikymmeninä ja ajanjaksoa leimasi voimakas taloudellinen kasvu. 1970-luvulta 2010-luvulle tulotaso, elinajanodotteet ja koulutustaso kohosivat merkittävästi kaikissa osissa maailmaa (Human Development Report 2013). Vastaavasti köyhyys, lukutaidottomuus ja lapsikuolleisuus laskivat. Myös sotien takia kuolleiden määrä on laskenut ja sama suuntaus on ollut nähtävissä rikollisuutta ja väkivaltaa koskevissa tilastoissa (Pinker 2011). Talouskasvun ja hyvinvointivaltion kehityksen myötä varsinkin Länsi-Euroopassa, Pohjois-Amerikassa, Japanissa, Australiassa ja Uudessa-Seelannissa sotien jälkeen syntyneet sukupolvet ovat kasvaneet ennennäkemättömän turvallisissa olosuhteissa, jossa eloonjäämistä on voinut pitää odotusarvona: elinajanodotteet ovat kaksinkertaistuneet ja lapsikuolleisuus on pudonnut yhteen kolmaskymmenesosaan 1950-luvun tasosta (Inglehart 2018, 82–83).

Inglehartin ja Welzelin muotoilemissa modernisaatioteorioissa tämä eksistentiaalisen turvallisuuden kohoaminen on keskeinen kulttuurin muutosta selittävä tekijä. Inglehartin (2018) mukaan ihmisten varhaisina ikävuosinaan kokema eksistentiaalisen turvallisuuden taso on yhteydessä heidän perustaviin arvoihinsa koko loppuelämän. Ihminen on sosiaalinen olento ja turvattomissa olosuhteissa kasvaessaan ihmiset ovat oppineet turvautumaan sosiaalisiin ryhmiinsä: he tukeutuvat todennäköisemmin auktoriteetteihin, mukautuvat helpommin ryhmäpaineeseen ja

vaativat muiltakin ehdottomampaa mukautumista sosiaalisiin normeihin. Auktoriteetti usko, sosiaalinen konformismi, sekä sosiaalista poikkeavuutta kohtaan tunnettu suvaitsemattomuus ovat siten tavallisempia ihmisillä, jotka varhaisina ikävuosinaan ovat kokeneet selviytymisen olevan riskialtista ja epävarmaa. Tällaista arvoulottuvuutta Inglehart nimittää ”eloonjäämisarvoiksi” (*survival values*) ja niiden on havaittu olevan yleisempiä esimoderneissa yhteiskunnissa. Vastaavasti olosuhteissa, joissa selviytymistä pidetään itsestänselvyyttenä ja käytettävissä on paljon aineellisia ja henkisiä voimavaroja, ihmisten arvostuksissa korostuvat päinvastaiset tekijät: he korostavat itsenäisyyttään suhteessa sosiaalisiin ryhmiin, suhtautuvat epäilevämmiin auktoriteetteihin, ja suhtautuvat suvaitsevaisemmin poikkeamisiin sosiaalisista normeista. Tätä jälkimmäistä arvoulottuvuutta Inglehart kutsuu ”itsensä toteuttamisen arvoiksi” (*self-expression values*) ja niiden on havaittu lisääntyneen modernisaation myötä.

Inglehart työtovereineen on testannut tätä ajatusta esimerkiksi poimimalla arvokyselyistä joukon kysymyksiä, jotka edustavat perinteisiä syntyvyyttä suosivia ja/tai patriarkaalisia normeja ja suhteuttamalla niiden maakohtaista kannatusta eksistentiaalisen turvallisuuden tasoon eri maissa (Inglehart et al. 2017; ks. Inglehart 2018, 77–101). Syntyvyyttä suosivia ja patriarkaalisia normeja mitattiin tiedustelemalla vastaajien kantaa seuraaviin asioihin: ”homoseksuaalisuus ei ole koskaan hyväksyttävää”, ”kun työpaikkoja on niukasti, miehillä on suurempi oikeus työhön kuin naisilla”, ”avioero ei ole koskaan hyväksyttävää”, ”miehet ovat poliittisina johtajina kaiken kaikkiaan parempia kuin naiset”, ”abortti ei ole koskaan hyväksyttävää”, ”yliopistokoulutus on tärkeämpi pojalle kuin tytölle”. Tilastollisilla menetelmillä voitiin osoittaa, että näihin kysymyksiin annetut vastaukset olivat erittäin vahvasti positiivisessa yhteydessä toisiinsa, eli yhteen kysymykseen annetusta myönteisestä tai kielteisestä vastauksesta voitiin hyvin pitkälti ennustaa vastaavat vastaukset kaikkiin muihin kysymyksiin. Toisin sanoen vastaajat, jotka asettivat miehet etusijalle koulutuksessa, politiikassa ja työmarkkinoilla, suhtautuivat todennäköisemmin torjuvasti myös aborttiin, avioeroon ja homoseksuaalisuuteen – ja päinvastoin. Tulos osoittaa, että tutkituissa yhteiskunnissa ihmiset jakaantuvat

vahvasti joko syntyvyyttä suosivien tai niille vastakkaisten yksilön seksuaalista valinnanvapautta ja tasa-arvoa korostavien normien kannalle ja että oletus jokseenkin yhtenäisistä arvoulottuvuuksista näissä asioissa on paikkansapitävä.

Myös modernisaation vaikutus näihin arvoihin toimi teorian ennustamalla tavalla. Eksistentiaalista turvallisuutta mitattiin kunkin maan keskimääräisellä elinajanodotteella, lapsikuolleisuudella ja henkeä kohti lasketulla bruttokansantuotteella eri vuosikymmeninä. Tilastollisten analyysien tuloksista kävi ilmi, että vahvin selittäjä yksilönvapautta ja tasa-arvoa korostavien normien kannatukselle vuoden 2009 arvokyselyissä oli kunkin maan eksistentiaalisen turvallisuuden taso noin vuonna 1970. Tulos vahvistaa ajatusta väestötason arvomuutoksen hitaudesta: se tapahtuu sukupolvisen muutoksen myötä, jossa erilaisia arvoja nuoruudessaan omaksuneet sukupolvet vähittäin tulevat vanhempien sukupolvien tilalle. Myös muulla tavoin mitatuilla itsensä toteuttamista korostavilla arvoilla oli odotetusti samansuuntainen vaikutus yksilön valinnanvapausnormien kannatukseen. Lisäksi uskonnollisuudella oli tilastollisesti merkitsevää vaikutusta arvoihin: odotuksen mukaisesti se kuitenkin tuki vastakkaisten, syntyvyyttä suosivien ja patriarkaalisten normien kannatusta.

Homoseksuaalisuuteen suhtautumista on tutkittu jo monissa muissakin tutkimuksissa ja tulokset ovat olleet hyvin samansuuntaisia. Tutkimuksista on käynyt ilmi, että sosioekonomisella asemalla, sukupuoliella, koulutuksella, iällä sekä sukupuolivähemmistöön kuuluvien tuntemisella on tavallisimmin tilastollisesti merkitsevää vaikutusta asenteisiin homoseksuaalisuutta kohtaan. Erityisesti naiset, nuoremmat ikäryhmät, pidemmälle koulutetut, paremmin toimeentulevat sekä henkilökohtaisesti homoseksuaaleja tuntevat ihmiset suhtautuvat myönteisemmin homoseksuaaleihin ja heidän oikeuksiinsa kuin muut (Herek 2002; Adolfsen et al. 2010; Gerhards 2010; Slenders et al. 2014). Myös lehdistönvapaudella ja homoseksuaalisuuden medianäkyvyydellä on havaittu olevan merkitystä (Ayoub & Garretson 2017). Norjassa ja Ruotsissa sosioekonomisella asemalla ei havaittu olevan vaikutusta, sen sijaan asuinympäristön kaupunkimaisuudella, sukupuoliella,

koulutuksella, poliittisella ideologialla ja tasa-arvon kannatuksella oli vaikutusta asenteisiin (Jakobsson et al. 2013). Vastaavasti uskonnollisuudella on useissa tutkimuksissa havaittu olevan kielteisyyttä lisäävä vaikutus (Sheepers et al. 2002; Gerhards 2010; Jakobsson et al. 2013; Clements & Field 2014).

Samoja havaintoja tuli esiin vuonna 2017 Suomessa toteutetussa kyselyssä, jossa selvitettiin suomalaisten näkemyksiä kirkollisesta avioliittoon vihkimisestä (Vihkioikeuskysely 2017, N = 1 282). Myös tämä aineisto osoitti, että ikä, sukupuoli, asuinpaikan kaupunkimaisuus sekä se, kuuluiko vastaajan tuttavapiiriin sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöihin kuuluvia, vaikuttivat avioliittokäsityksiin tilastollisesti merkitsevästi. Todennäköisimmin sukupuolineutraalia avioliittokäsitystä kannatettiin pääkaupungissa asuvien, nuorten, naisten, sekä sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöihin kuuluvia henkilökohtaisesti tuntevien keskuudessa (Helander 2017, 56–57). On syytä panna merkkille, että kaikki nämä tekijät osoittavat arvomuutoksen suuntana olevan lisääntynyt myönteisyys samaa sukupuolta olevien liitoille: kaupungistuminen, naisten yhteiskunnallisen vaikutusvallan lisääntyminen, vanhempien sukupolvien korvautuminen nuoremmilla sekä seksuaalivähemmistöjen tuleminen ”kaapista” ovat kaikki käynnissä olevia muutoksia, jotka lisäävät myönteistä suhtautumista avioliittokäsityksen laajentamista kohtaan. Yhteiskunnallisten normien muutos on toteutunut Suomessa käsi kädessä näiden muutosten kanssa (ks. Juvonen 2015).

Näiden muutosten seurauksena monet yhteiskunnat ovat saavuttaneet taitepisteen, jossa sosiaalisen paineen suunta on vaihtanut etumerkkiä: siinä missä aiemmin mukautumispainetta oli homoseksuaalisuuden torjuvaan suuntaan, nyt mukautumisen paine on päinvastainen (Inglehart 2018, 99–101). Tämän taitepisteen ylitettyään yhteiskunnallinen muutos saattaa tapahtua erittäin nopeasti. Yhteiskunnallisen keskustelun kannalta se merkitsee sitä, että siinä missä aikaisemmin sukupuolineutraalin avioliittokäsityksen hyväksymistä tuli erikseen perustella, nyt normatiivisia perusteluja edellytetään erityisesti torjuvalta kannalta.

Avioliittokäsityksen muutos ja kirkollinen teologia

Kuten edellä kuvatut havainnot osoittavat, sukupuolineutraalin avioliittokäsityksen laillistaminen ei kosketa vain avioliittoinstituutiota vaan on osa huomattavasti laajalaisempaa yhteiskunnan ja kulttuurin muutosta. Muutokset suhtautumisessa homoseksuaalisuuteen ovat osa kokonaisvaltaista yhteiskunnan muutosta, jonka juuret ovat syvällä yhteiskunnan taloudellisessa ja oikeudellisessa rakenteessa, ja niiden vaikuttamissa kulttuuristen arvojen ja normien muutoksessa. Tämä tekee ymmärrettäväksi sen, että sukupuolineutraaliin avioliittoon tulee julkisessa keskustelussa kytketyksi niin paljon muitakin merkityksiä. Osoittaessaan torjuvaa suhtautumista sukupuolineutraaliin avioliittoon, kirkko tulee samalla tehneeksi symbolisen eleen, jolla se viestittää kiinnittyvänsä kokonaiseen menneeseen aikakauteen arvoineen ja normeineen. Tämä tapahtuu täysin siitä riippumatta, mitkä teologiset perusteet torjunnalle esitetään. Halusipa kirkko sitä tai ei, torjuvalla ratkaisulla kirkko viestittää samalla tukeaan patriarkaaliselle ja syntyvyyttä suosivalle yhteiskunnalliselle normijärjestelmälle, jonka ihmiset kokevat itselleen yhä vieraammaksi.

Kirkon ratkaisuilla tässä asiassa on siten erittäin suuri symbolinen merkitys, joka ei ole sen itsensä käsissä. Kyseessä on koko kulttuuriin syvälle juurtuneesta, pitkäkestoisesta merkitysrakenteesta, jonka tämä keskustelu ainoastaan aktivoi. Siksi ei ole lainkaan yllättävää, että suhtautuminen samaa sukupuolta olevien parisuhteisiin herättää niin voimakkaita intohimoja. Se toimii symbolisena merkitsijänä, joka osapuolten tahtomattakin kertoo siitä, kuinka ihminen suhtautuu yhteiskunnan muutokseen ylipäättään. Ei ole sattumaa, että vastakkaisella kannalla olevat leimaavat toisiaan konservatiiveiksi tai liberaaleiksi. Leimakirveillä on perusteensa, vaikka ne kiihкотonta keskustelua haittaavatkin.

Samaa sukupuolta olevien parisuhteiden virallistaminen kytkeytyy huomattavasti laajempaan avioliitto- ja perhekäsityksen muutokseen, joka on alkanut jo kauan sitten. Kulttuuriset normit ovat tässäkin kysymyksessä muuttuneet muuta kulttuurin

muutosta hitaammin ja kyseessä on vain yksi askel pitkässä prosessissa, jossa on vähin eri luovuttu tiettyyn yhteiskuntamuotoon sidoksissa olevasta patriarkalisesta perhekäsityksestä (ks. Therborn 2004). Modernisaation myötä syntyi jo varhain käsitys parisuhteesta ja avioliitosta, jossa korostui romanttinen rakkaus sekä tasaveroinen henkinen ja emotionaalinen kumppanuus. Muutosta on luonnehdittu siirtymänä institutionaalista avioliitosta kumppanuusavioliittoon (Burgess & Locke 1945). Uusi avioliittokäsitys syrjäytti aikaisemman käsityksen avioliitosta yhteiskunnallisena instituutiona, jonka merkitys kytkeytyi ensi sijassa suvunjatkamiseen ja (miesten) taloudellisiin oikeuksiin. Viime vuosikymmenien kehitystä on luonnehdittu toisena siirtymänä, jossa entisestään on korostunut henkilökohtaisuus, valinnaisuus ja itsensä toteuttaminen suhteen päämääränä (ks. McKie & Callan 2012, 197; Jokinen 2017).

Koko kysymys samaa sukupuolta olevien oikeudesta avioliittoon nousee siitä jaetusta kulttuurisesta esiymmärryksestä, että avioliitto pohjautuu kahden ihmisen vapaaehtoisesti ja itsenäisesti solmimaan tasaveroiseen kumppanuuteen. Jos kirkot ovat heteroseksuaalien kohdalla jo asettuneet tukemaan tällaista modernia avioliittokäsitystä, on vaikea ymmärtää, miten tämän ihanteen toteutuminen voitaisiin syrjintään syylistymättä evätä homoseksuaaleilta. Vastaavasti, jos avioliittoon vihkiminen evätään homoseksuaaleilta, ratkaisu vihjaa kirkkojen kiinnittyneen esimoderniin perhe- ja avioliittokäsitykseen, jota hyvin harva ihminen moderneissa yhteiskunnissa enää kykenee ymmärtämään, saati hyväksymään. Kuten Antti Yli-Opas (2017) on esittänyt, kirkkojen olisi tässä tilanteessa kyettävä artikuloimaan jokin toinen uskottava perusta avioliittokäsitykselleen kuin romanttinen rakkaus – ainakin, mikäli ne aikovat kohdella samaa sukupuolta olevien liittoja eri tavalla kuin muita. Tämä on todennäköisesti vielä vaikeampaa kuin löytää Raamatusta selkeät perusteet avioliittokäsityksen muutokselle sukupuolineutraaliksi. Sen sijaan rakkauden teologiaan pohjaavat perusteet näyttävät johtavan sukupuolineutraalin avioliittokäsityksen hyväksyvään suuntaan (ks. Vikström 2016).

Kirkollisessa keskustelussa asetelma nähdään tavallisesti edelleen päinvastoin kuin yhteiskunnallisessa keskustelussa: avioliittokäsityksen avaaminen homoseksuaaleille tulkitaan muutokseksi, joka pitää erikseen perustella. Aikaisempiin normeihin pitäytymistä pidetään sen sijaan usein teologisesti ongelmattomana – aivan kuin patriarkaalisisissa yhteiskunnissa vallinnut kulttuuri ja sille annetut teologiset oikeutukset olisivat itsestäänselvästi ongelmattomia. Perinteisen avioliittokäsityksen teologiset ongelmat ovat kuitenkin merkittävämpiä kuin yleisesti tiedostetaan (ks. esim. Audas 2017). Itse asiassa edellä esitettyjen havaintojen valossa asetelma on kokonaan toinen: tasaveroisia kumppanuusavioliittoja vihkiessään ja siunatessaan kirkko on jo (vähin äänin) muuttanut avioliittokäsityksensä moderniksi. Sukupuolineutraalin vihkikaavan luominen olisi pelkästään johdonmukainen askel tässä kehityksessä. Sen sijaan homoseksuaalien jatkuva kohtelu muista poikkeavalla tavalla edellyttää aiempaa syvällisempää ja perusteellisempää teologista työskentelyä, jossa otetaan huomioon aikaisempien vuosisatojen teologian mukautuminen oman aikansa yhteiskunnalliseen todellisuuteen.

Kirjallisuus

Adolfson, Anna, Jurjen Iedema, and Saskia Keuzenkamp. 2010. Multiple Dimensions of Attitudes About Homosexuality: Development of a Multifaceted Scale Measuring Attitudes Toward Homosexuality. *Journal of Homosexuality* 57: 1237–1257.

Anttonen, Anne. 2017. Parisuhde muuttuvan perheen ytimessä. Teoksessa M. Hytönen (toim.), *Perhe ja avioliitto muutoksessa*, 275–300. (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127) Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Audas, Emma. 2017. Vad vi tror oss veta: En analys av de bakomliggande argumenten för och emot vigsel av samkönade par i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Teoksessa M. Hytönen (toim.), *Perhe ja avioliitto muutoksessa*, 105–127. (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127) Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Ayoub, Phillip M. & Jeremiah Garretson. 2017. Getting the Message Out: Media Context and Global Changes in Attitudes Toward Homosexuality. *Comparative Political Studies*. Vol. 50 (8): 1055–1085.

Burgess, Ernest W. & Harvey J. Locke. 1945. *The Family: From Institution to Companionship*. New York: American Book Company.

Clements, Ben and Clive D. Field. 2014. The Polls-Trends. Public opinion toward homosexuality and gay rights in Great Britain. *Public Opinion Quarterly*: 2–25.

Gerhards, Jürgen. 2010. Non-Discrimination towards Homosexuality. The European Union's Policy and Citizens' Attitudes towards Homosexuality in 27 European Countries. *International Sociology* 25 (1): 5–28.

Helander, Eila. 2017. *Selvitys Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vihkioikeudesta luopumisesta ja avioliiton merkityksestä kirkon identiteetille*. Saatavana osoitteesta: [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/F359F1ED9F897DD0C225770E0034026E/\\$FILE/Selvitys%20Suomen%20evankelis%20luterilaisen%20kirkon%20vihkioikeudesta%20luopumisesta%20ja%20avioliittoon%20vihkimisen%20merkityksesta%20kirkon%20identiteetille%2009062017.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/F359F1ED9F897DD0C225770E0034026E/$FILE/Selvitys%20Suomen%20evankelis%20luterilaisen%20kirkon%20vihkioikeudesta%20luopumisesta%20ja%20avioliittoon%20vihkimisen%20merkityksesta%20kirkon%20identiteetille%2009062017.pdf)

Herek, Gregory M. 2002. Gender Gaps in Public Opinion about Lesbians and Gay Men. *Public Opinion Quarterly* 66 (1): 40–66.

Human Development Report. 2013. *The Rise of the South. Human Progress in a Diverse World*. New York: United Nations Development Programme.

Inglehart, Ronald F. 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Countries*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Inglehart, Ronald F. 2018. *Cultural Evolution. People's Motivation Are Changing, and Reshaping the World*. Cambridge: Cambridge University Press.

Inglehart, Ronald F. & Christian Welzel. 2005. *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.

Inglehart, Ronald F.; Ronald C. Inglehart & Edouard Ponarin. 2017. Cultural Change, Slow and Fast: The Distinctive Trajectory of Norms Governing Gender Equality and Sexual Orientation. *Social Forces* (Jan.) 1–28.

Jakobsson, Niklas, Andreas Kotsdam, and Siri Støre Jakobsson. 2013. Attitudes Toward Same-Sex Marriage: The Case of Scandinavia. *Journal of Homosexuality*, 60: 1349–1360.

Jokinen, Kimmo. 2017. Ydinperheestä monimuotoisiin perheisiin. Teoksessa M. Hytönen (toim.), *Perhe ja avioliitto muutoksessa*, 128–148. (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127) Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Juvonen, Tuula. 2015. *Kaapista kaapin päälle. Homoseksuaaliset ihmiset ja heidän oikeutensa edustuksellisessa politiikassa*. Tampere: Vastapaino.

Komulainen, Jyri. 2017. Sakramentaalinen seksi? Uskontojen käsityksiä seksuaalisuudesta ja avioliitosta. Teoksessa M. Hytönen (toim.), *Perhe ja avioliitto muutoksessa*, 37–62. (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127) Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

McKie, Linda & Samantha Callan. 2012. *Understanding Families. A Global Introduction*. London: Sage.

Pinker, Stephen. 2011. *The Better Angels of Our Nature. The Decline of Violence in History and its Causes*. London: Allen Lane.

Sheepers, Peer; Manfred, Te Grotenhuis, and Frans Van deer Slik. 2002. Education, Religiosity, and Moral Attitudes: Explaining Cross-National Effect Differences. *Sociology of Religion* 63: 157–176.

Slenders, Susanne; Inge Sieben and Ellen Verbakel. 2014. Tolerance towards homosexuality in Europe: Population composition, economic affluence, religiosity, same-sex union legislation and HIV rates as explanations for country differences. *International Sociology* vol. 29 (4): 348–367.

Therborn, Göran. 2004. *Between Sex and Power: Family in the World, 1900–2000*. London: Routledge.

Vihkioikeuskysely 2017. [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2018-08-02). Eila Helander [laatija]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja].
<http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3246>

Vikström, Björn. 2016. *Monta rakkautta. Seksuaalisuuden, parisuhteen ja avioliiton teologia*. Helsinki: Kirjapaja.

Welzel, Christian. 2013. *Freedom Rising: Human Empowerment and the Quest for Emancipation*. New York: Cambridge University Press.

Yli-Opas, Antti. 2017. Avioliiton teologia ekumeenisena kysymyksenä. Teoksessa M. Hytönen (toim.), *Perhe ja avioliitto muutoksessa*, 85–104. (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127) Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Kirkollisen päätöksenteon hermeneutiikasta

Björn Vikström

Osallistuin kirkolliskokouksen perustevaliokunnan jäsenenä samaa sukupuolta olevien pariin kirkollista vihkimystä puoltavan aloitteen käsittelyyn (edustaja aloite 1/2017). Kuuluin valiokunnassa siihen vähemmistöön, joka jätti eriävän mielipiteen mietinnöstä. Olen siis eräänlainen kokemusasiantuntija mietinnön syntyvaiheita analysoitaessa, mutta olen samalla myös osapuoli kyseisessä keskustelussa. Olen piispana läheltä seurannut teologista keskustelua kirkossamme ja itse aktiivisesti ottanut osaa siihen. Pyrin tässä kirjoituksessani erittelemään ja analysoimaan ne hermeneuttiset lähtökohdat ja olettamukset, jotka mielestäni ovat ohjanneet, ei vain kyseisen mietinnön syntyvaiheita, vaan myös kirkkomme teologista työskentelyä laajemmassa mittakaavassa viimeisten vuosien ja vuosikymmenien aikana.

Illuusio yhdestä alkuperäisestä ja muuttumattomasta totuudesta

Kirkon avioliittoteologian etsiminen toteutuu kovin eri tavalla riippuen siitä, kohdistuuko päähuomio historiallisten lähteiden tulkitsemiseen vai tämän päivän asettamiin haasteisiin ja tarpeisiin. Jälkimmäinen perspektiivi tuntuu turhalta tai jopa uhkaavalta, jos kirkon avioliittoteologia määritelmällisesti on muuttumaton. Kun etsitään kirkon kantaa ajankohtaiseen kysymykseen, on toki välttämätöntä ensin tarkastella, mitä *Raamatussaja* kirkon tunnustuskirjoissa sanotaan. On myös tarpeellista huomioida, mitä kirkkomme eri elimet aikaisemmin ovat lausuneet asiassa. Tämän päivän tulkinnat rakentuvat aikaisempien tulkintojen pohjalle, niistä tukea hakien, mutta tarpeen tullen myös niitä kritisoiden. Tämä ei kuitenkaan saisi tarkoittaa, että jos kirkkomme aikaisemmin on lausunut kantansa tiettyyn

kysymykseen, asia ei muuttuneista olosuhteista eikä kasvaneesta asiantuntemuksesta huolimatta olisi syytä miettiä uudelleen.

Samalla minusta on toki selkeästi myös tiedostettava, että jos historiallinen perinne jää liian vähälle huomiolle, kirkollinen teologia uhkaa menettää juurensa ja samalla uskottavuutensa yhteisön sisällä. Teologinen ratkaisu ei ole valmiina, kätkeynä historiallisiin lähteisiin, mutta se ei myöskään koskaan synny tyhjältä pöydältä. Käyn seuravaksi läpi tämän hermeneutiikan taustaoletuksia (A-C). Mietinnössä enemmistön voimalla toteutetussa hermeneutiikassa ajatus muuttumattoman avioliittokäsityksen olemassaolosta toimii ennakko-oletuksena.

Raamatunteksteistä on mahdollista löytää Jumalan alkuperäinen, kaikkia aikoja velvoittava totuus avioliitosta ja seksuaalisuudesta. Tästä halutaan löytää tukea myös **Lutherin**kirjoituksista ja kirkkomme tunnustuskirjoista. Se, mitä reformaation jälkeen on tapahtunut teologiassa, yhteiskunnassa ja tieteen alueella ei pidetä relevanttina luterilaisen kirkon teologista kantaa muodostettaessa.

A. Raamatusta on löydettävissä selkeä, kaikkia aikoja velvoittava vastaus kaikkiin dogmaattisiin ja eettisiin kysymyksiin.

Harva vakavasti otettava teologi kirkossamme vetoaa tänä päivänä sanainspiraatiooppiin. Käytännössä mietinnön edustama tulkintatapa näyttää kuitenkin edellyttävän, että muuttumaton ja kaikkia aikoja velvoittava käsitys avioliitosta on löydettävissä Raamatusta. Nekin, jotka ymmärtääkseni eivät muuten tulkitse luomiskertomuksia kirjaimellisesti, tukeutuvat avioliittoteologiassaan hyvin kirjaimelliseen tulkintaan ihmiselle annetusta lisääntymistehtävästä. Avioliiton syntyhetki sijoitetaan maailman luomiseen, vaikka luomiskertomuksissa avioliittoa ei edes mainita. Tämän tulkinnan ristiriitaisuus ilmenee myös siinä, että lisääntymistä ei enää kirkossamme pidetä avioliiton edellytyksenä eikä päämääränä.

Kun Raamatun luonne historiallisena lähteenä ohenee, heikkenee samalla tietoisuus sen ankkuroitumisesta todellisiin, kulttuurisesti ja kielellisesti värittyneisiin syntykonteksteihin, joissa vallitsi hyvin erilaiset arvot kuin meidän yhteiskunnassamme tänään. **Päivi Vähäkangas** ja **Martti Nissinen** kirjoittavat: ”Kun sitten Raamattu otetaan käyttöön nykyihmisten elämää koskevassa päätöksentekoprosessissa, sivuutetaan se tosiasia, että ihmisten tasavertaisuus ei ollut ihanne ja käytäntö edes reformaation aikana, saati sitten Vanhan tai Uuden testamentin kirjoittajien yhteiskunnissa.” Arvot ovat muuttuneet, joskus Raamatun johdosta, joskus Raamattuun sisältyvistä vastakkaisista asenteista huolimatta.

B. Luterilaisen kirkon teologia löytyy tunnustuskirjoista ja Lutherin teksteistä.

Suomalainen Luther-tutkimus on tunnetusti korkeatasoista. Pidän kuitenkin hyvin ongelmallisena nykyistä käytäntöä kirkossamme, että oman päivämme luterilaisen kirkon teologian selvittämisessä tukeudutaan ennen kaikkea Luther-tutkijoihin. Tunnustuskirjat antavat tärkeitä esimerkkejä ja suuntaviivoja teologiselle työlle, mutta vastuullisessa teologisessa työssä emme saa tyytyä viisisataa vuotta vanhojen ilmaisujen toistamiseen.

Luterilaisen kirkon teologinen työ on tällä hetkellä liiaksi orientoitunut historiaan. Tämä näkyy myös kirkkomme ekumeenisessa työssä. Ajankohtaisissa oppikeskusteluissa katolisen kirkon kanssa luterilainen osapuoli on selvittänyt mahdollisuuksia uskonpuhdistusajan oppituomioiden purkamiseen pelkästään sen aikakauden lähteitä tulkitsemalla. Tällöin ohitetaan koko se teologinen työ, jota kirkossamme on harjoitettu viimeisten vuosisatojen aikana, ja joka on tuonut mukanaan edistysaskelia ja ilonaiheita sekä ihmiskäsityksessä, virkateologiassa että yhteisen pappuden toteuttamisessa kirkollisessa päätöksenteossa.

Suomalaisen luterilais-katolisen dialogikomission raportissa ”Kasvavaa yhteyttä” kirkon olemusta kuvataan pitkälti viran (erityisesti piispuuden) ja sakramenttien näkökulmasta. Kirkkomme synodaalinen rakenne ja siihen kuuluva maallikoiden näkyvä osallistuminen päätöksentekoon yhteistyössä pappien kanssa ei juuri näy.

Pappisviran avaaminen naisille ja naisten tasavertainen osallistuminen päätöksentekoon myös maallikkoina huomioidaan vain ohimennen, ja lähinnä kysymyksinä, joihin pitää palata jatkokeskusteluissa.

Koska nämä, oman päivämme luterilaisen kirkon tunnusmerkit, eivät olleet ajankohtaisia reformaattoreiden aikana, ja koska luterilaista teologiaa hahmotetaan historiallis-dogmaattisesta näkökulmasta, niille ei pystytä antamaan tilaa kirkon olemusta ja sen teologiaa kuvaavissa dokumenteissa. Tämä uhkaa johtaa siihen, että ekumeenisten asiakirjojen antama kuva Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta ei yksinkertaisesti vastaa todellisuutta, vaan pysyy dogmaattisena abstraktiona. Ei, ihme, että ekumeenisten asiakirjojen jalkauttaminen seurakuntiin herättää hyvin vähäistä kiinnostusta.

Viimeisten vuosien aikana olen välillä kuullut väitteen, että kirkkomme toimielinten nykyinen tapa tehdä teologiaa ei olisi tehnyt mahdolliseksi pappisviran avaamisen naisille. En väitä, että tilanne olisi ihan näin synkkä, mutta ymmärrän tämän olettamuksen takana piilevän huolen.

C. Avioliitto on opinkappale, jota on mahdollista käsitellä erillään homoseksuaalisuuden ja ihmiskäsityksen eettisistä ulottuvuuksista.

Perustevaliokunnan mietinnössä toistuu ilmaisu, että avioliitto ”luterilaisen uskonkäsityksen” mukaan on miehen ja naisen välinen. Tällä halutaan ilmaista, että avioliitto kuuluisi uskon eikä rakkauden elämänpiiriin. Mietinnössä korostuu avioliiton sakramentaalinen luonne, jonka johdosta sen hengellinen funktio peittää alleen sen yhteiskunnallisen aseman. Tämän päivän konteksti ja ihmiset katoavat samalla näkyvistä, ja jäljelle jää teoreettinen teologinen argumentaatio. Voin yhtyä mietinnössä esitettyyn kritiikkiin, että aloitteessa avioliitosta tehtiin liian yksinkertaistavalla tavalla maallinen instituutio. Valiokunnan enemmistön edustama kanta sortuu kuitenkin vastakkaiseen pelkistykseen ja näkee avioliiton lähes yksinomaan uskon asiana.

Mietinnössä sanoudutaan irti **Tuomo Mannermaan** kuuluisasta kahden korin mallista, jolla oli tärkeä rooli, kun käsitys luterilaisesta sosiaalietiikasta selkiintyi 1970- ja 1980-luvuilla. Tämän mukaan uskon kuuluvat opinkappaleet ovat muuttumattomia, kun taas rakkauden alalla kristitty ja kirkko joutuu aina uudelleen ja uudelleen kysymään, mitä on parasta lähimmäiselle juuri tässä tilanteessa. Kahden korin malli tuki myös pappisviran avaamista naisille, koska sen avulla pystyttiin osoittamaan, että kyseessä oli pohjimmiltaan muuttunut käsitys naisesta, ei pappisvirasta.

On toki tunnustettava, että kahden korin mallia on välillä sovellettu liian yksinkertaistavalla tavalla. Uskon ja rakkauden tulisi olla läheisessä vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, eikä erotettuina omiin lokeroihinsa. Sekä uskon että rakkauden alueella voidaan puhua muuttuvuudesta ja muuttumattomuudesta. Uskomme ydinkappaleet pysyvät samoina, mutta niiden ilmaiseminen ymmärrettävällä tavalla uudessa kontekstissa vaatii uusien sanojen ja ilmaisujen käyttämistä. Rakkaus saattaa vaatia meiltä eri asioita eri tilanteissa, mutta sekä rakkauden vaatimus että meille annetut suuntaviivat pysyvät samoina (kymmenen käskyä, kultainen sääntö, Jeesuksen esimerkki jne.).

Samalla kahden korin malli ilmaisee jotain hyvin oleellista sekä Jeesuksen eettisestä sanomasta että esimerkiksi Lutherin ajattelusta. Legalismi ja moralismi uhkaavat koko ajan peittää alleen kultaisen säännön opettaman eläytymisen lähimmäisen hätään ja siihen reagoimisen. Jeesus ei ole uusi lainantaja, kuten **Mooses** aikanaan oli, korostaa Luther. Meidän ei pidä kopioida **Jeesuksen** tai pyhimysten toimintatapoja, vaan soveltaa niitä omaan tilanteeseemme.

Kun kahden korin mallista sanoudutaan irti, ilman että sen tilalle kehitetään vaihtoehtoinen ratkaisu uskon ja rakkauden suhteen selkeyttämiseksi, lopputuloksena saattaa olla mietinnön edustama raamatuntulkinta, josta biblisismi ei ole kaukana: ”Ratkaisevaa on, millaisia perusteluja ne saavat Raamatusta ja kirkon perinteestä.”

Historiallisen kuilun väheksyminen

Jotta mietinnön edustama käsitys historiallisista lähteistä löytyvästä muuttumattomasta totuudesta olisi mahdollista ylläpitää, on annettava ymmärtää, että Raamatusta ja tunnustuskirjoista löytyy johdonmukainen ja loppuun viljelty teologia. Yksittäisten tekstikokonaisuuksien kohdalla tämä tarkoittaa, että kirjailijat, kuten esimerkiksi **Paavali** tai Luther, edustavat yhtä, tarkoin määriteltävissä olevaa kantaa. Huolellinen tekstianalyysi osoittaa minusta kuitenkin, että nämä molemmat kirkolliset vaikuttajat saattavat polemiikin kiihkossa, vastustajista riippuen, kehittää ja käyttää argumentteja, joita he toisessa yhteydessä voimakkaasti vastustavat. Toinen ominainen piirre mietinnössä harjoitetusta hermeneutiikasta on, että tekstien syntykontekstille ei anneta ratkaisevaa roolia tulkinnessa. Jotta käsitys kirkon muuttumattomasta teologisesta sanomasta olisi mahdollisesti ylläpitää, on tietoisesti pyrittävä heikentämään käsitystä, että esimerkiksi Paavali ja Luther olisivat olleet oman aikansa lapsia. Tämä näkyi perustevaliokunnan työskentelyssä, jossa muutosta vastustava enemmistö määrätietoisesti esti vähemmistön pyrkimykset antaa Lutherin käsityksistä moniulotteisemman ja – omasta mielestäni – historiallisesti rehellisemmän kuvan.

Sini Mikkola tarjoaa omassa artikkelissaan monta hyvää esimerkkiä Lutherin aikasidonnaisesta ajattelusta. Mainitsen tässä muutaman kohdan Lutherin avioliittoa koskevasta ajattelusta, joita emme enää tänä päivänä noudata kirkossamme (ei ainakaan virallisissa dokumenteissa), koska pidämme niitä hänen omaan aikaansa sidottuina. Räikeä esimerkki tästä on, että Lutherin mielestä maallisen esivallan tulisi langettaa kuolemantuomio aviorikoksesta. ”Aber soll auch noch das weltliche Schwert und Obrigkeit die Ehebrecher töten...” (Vom ehelichen Leben, s. 28) Lutherin mielestä naisen piti synnyttää lapsia silloinkin, kun hänen elämänsä oli vaarassa. Nämä naiset saattoivat kuolla turvallisien mielin, koska he loppuun asti pyrkivät toteuttamaan Jumalan naisille antamaa tehtävää. (Vom ehelichen Leben, s.36, 69)

Kolmantena esimerkkinä mainitsen miehen ja naisen eriarvoisen aseman. ”Mieskin on jalompi kuin nainen, mutta nainen on silti yhtä lailla Jumalan luoma kuin mieskin.” (Luther: Avioliitosta, s. 35) Nainen on asetettu miehen alaisuuteen, ja hänen tahtonsa on Lutherin mukaan välillä murrettava, koska hän pyrkii luontonsa mukaan ja esiäitinsä Eevan tavoin johtamaan ja ohjaamaan harhaan. Naisen ei tule tehdä mitään ilman miestänsä. Miehen tulee ohjata vaimoaan, vaikkakin lempeällä tavalla. Naisen heikkouden tähden hyvät avioliitot ovat harvassa. (Avioliitosta s. 115; Vom ehelichen Leben, s.67, 70; vastaava löytyy myös Vähäkatekismuksen huoneentauluista) Kirkon nykyinen tasa-arvoinen avioliittoideaali on kovin toisenlainen. **Jukka Hautala** toteaa: ”Kirkon avioliitto-opetuksessa on vähitellen vaiettu miehen ja naisen keskinäisestä arvo-asetelmasta ja korostettu heidän toisiaan täydentävää kumppanuutta.”

Kirkkomme ei enää opeta, että vain ne, joilla on siihen erityinen kutsumus, saavat elää naimattomina. Lutherilla oli toisenlainen käsitys, koska hänen mielestään vain ani harva pystyy elämään siveellisesti naimattomana. Miehen ja naisen tuntema halu toisiaan kohtaan sekä siihen liittyvä käsky lisääntyä on enemmän kuin ”frei Willkür oder Rat”, jopa enemmän kuin ”Gebot”, se on ”ein göttlich Werk”. (Vom ehelichen Leben, s. 14). Luther kirjoittaa kuudennen käskyn selityksessä Isossa katekismuksessa: ”Sillä jos luonto toimii sillä tavalla kuin Jumala on sen ihmiseen istuttanut, on mahdotonta pysyä puhtaana avioliiton ulkopuolella.” Paavalin vastakkaisen näkemyksen mukaan avioliitto oli pikemmin poikkeus, jota hän suositteli vain niille, jotka eivät pysty elämään siveellisesti sinkkuina.

Lutherilta löytyy toki myös paljon elämänmyönteisempiä kohtia, joissa hän iloitsee rakkaudesta ja seksuaalisesta läheisyydestä. Haluan kuitenkin nostaa esille nämä yllämainitut kohdat, koska minusta ne kertovat siitä, että kirkkomme käsitystä avioliitosta ei ole mahdollista lukea sellaisenaan Lutherin tai tunnustuskirjojen teksteihin. Jokainen joutuu väistämättä tekemään karsivia valintoja yrittäessään siirtää monta sataa vuotta vanhojen tekstien sanomaa ja arvomaailmaa päivämme

todellisuuteen. Ajatus, että käsitykset naisesta, seksuaalisuudesta ja avioliitosta olisivat säilyneet muuttumattomina, kaatuu omaan mahdottomuuteensa.

Hapate – ei säilykepurkki

Ne, jotka perustevaliokunnassa halusivat pehmentää ja poistaa mietinnöstä Paavalin ja Lutherin aikasidonnaisia käsityksiä, vetosivat siihen, että nämä molemmat kirjoittajat aikanaan kuitenkin edustivat suhteellisen tasa-arvoista ajattelua. Molemmat antoivat naiselle itsenäisen toimijan roolin, vaikkakin vain miehen alaisuudessa ja kodin sisällä.

Tämä on tärkeä havainto, mutta minusta näiden auktoriteettien ottamat pienet askeleet tasa-arvoisempaan suuntaan velvoittavat meitä jatkamaan samalla tiellä kohti yhä tasa-arvoisempaa ja jokaisen ihmisarvoa kunnioittavaa kirkkoa ja yhteiskuntaa. Näin on historian aikana tapahtunutkin, joskin hyvin hitaasti. Kehityksen siemenet löytyvät Raamatusta: käsitys, että jokainen ihminen on luotu Jumalan kuvaksi, kuten myös Jeesuksen tapa kohdella ihmisiä kunnioittavasti ja tasapuolisesti, sekä Uuden testamentin kirjeistä löytyvä radikaali tasa-arvo Kristuksessa, ovat sitkeästä vastustuksesta huolimatta johtaneet yhä kasvavaan tasa-arvoon niin avioliitossa, yhteiskunnassa kuin kirkoissa.

Tätä vapauttavaa ja kasvavaan tasa-arvoon pyrkivää teologista työskentelyä on kuitenkin padottu, ellei kirkossa anneta tilaa eikä arvoa luovalle kehitymiselle teologisessa ajattelussa. Kuollut teologia tyytyy toistamaan historian aikana kehiteltyjä oppilauseita. Elävä teologia kysyy yhä uudelleen: miten meidän tulisi elää kristittyinä ja kirkkona juuri tässä ja nyt?

Kristillinen sanoma ja kristillinen ihmiskäsitys eivät ole verrattavissa säilykepurkin sisältöön, joka pysyy samana (tiettyyn pisteeseen asti), riippumatta siitä, missä ja milloin sitä avataan. Kristillinen sanoma on sen sijaan kuin hapate, joka ajan myötä

vaikuttaa koko taikinaan. Kun kirkollisissa piireissä puhutaan kirkon mahdollisesta taipumisesta yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin, on syytä muistuttaa mieleen, että kirkon jäsenet ovat koko ajan olleet ja ovat yhä mukana muovaamassa tätä yhteiskuntaa.

Kirkon tulee toki tarvittaessa pystyä toimimaan kriittisenä vastakohtakulttuurina, mutta tiukan rajan vetäminen kirkon ja yhteiskunnan välillä on keinotekoinen ja teologisesti ongelmallinen ratkaisu. Se, mikä saattaa näyttää antautumiselta yhteiskunnassa vallitsevien arvojen edessä, voi itse asiassa olla kristinuskon avaaman vapauttavan ja oikeudenmukaisuutta painottavan tulkintalinjan seuraamista. Kansankirkolle tulisi olla ominaista kaksijakoinen uskollisuus: toisaalta Raamattua ja kirkollista perinnettä kohtaan, toisaalta nykypäivän ihmisiä kohtaan. Tämä vaatii kunnioittavaa mutta samalla kriittistä vuoropuhelua perinteen ja nykykontekstin leikkauspisteissä. Tulkinnan sietämätön keveys ja vaikeus syntyy siitä, että lopputulos ei koskaan ole ennalta määrätty.

Päivi Vähäkangas ja Martti Nissinen huomioivat, miten mietinnössä suhtaudutaan ajankohtaiseen tieteseen: ”Perustevaliokunnan mietinnössä tieteelliseen tutkimukseen vedotaan lähinnä vain ’avioliittokäsityksen laajentamista puoltavien argumenttien’ otsikon alla, sen sijaan valiokunnan arvioinneissa ja loppupäätelmissä kaikkea tutkimusta kartetaan visusti, ikään kuin tieteen muuttuvilta aikaansaannoksilta olisi parempi suojautua muuttumattoman tradition muurien turviin.”

Edellisten sukupolvien tekemät ratkaisut ovat vaikuttaneet siihen missä me nyt olemme. Voimme oppia heidän ratkaisuksistaan, mutta emme voi siirtää niitä sellaisinaan meidän aikaamme. Kultaisen säännön hengessä meidän tulee eläytyä kanssaihmisten tilanteeseen, kuunnella tämän päivän ihmisten kokemuksia ja kysymyksiä, ja samalla huomioida meille käytettävissä olevaa tietoa ihmisestä ja maailmasta. Tämä ei johda Raamatun sanoman vesittämiseen, vaan sen elävään, uskolliseen ja uskottavaan soveltamiseen.

Kimmo Ketolan sanoin: ”Jotta uskonnollisten yhteisöjen teologia ja opetus voisivat tulla ihmisille merkitykselliseksi, niiden on asetettava vuoropuheluun sen eletyn todellisuuden kanssa, jossa nämä kirkot toimivat.” Ketola toteaa myös, että suhtautuminen samaa sukupuolta olevien parisuhteisiin herättää niin voimakkaita intohimoja, koska kysymykselle on annettu vahva symbolinen merkitys päivämme länsimaisessa yhteiskunnassa. Kannanotto tähän asiaan kertoo usein samalla siitä, miten ihminen suhtautuu yhteiskunnassa tapahtuneeseen muutokseen ylipäätään.

Raamatun sisäinen jännite tekee siitä elävän sanan

Raamattu on pysynyt elävänä lähteenä kirkolliselle teologiselle työlle ei siksi, että siitä on löydettävissä selkeä ja yksiselitteinen kanta opillisiin kiistakysymyksiin, vaan siksi, että sen antamat vastaukset sijoittuvat jännitteiselle janalle kahden ääripään välille. Raamattu on pystynyt koskettamaan, inspiroimaan ja ärsyttämään uusia lukijoita kautta vuosisatojen, koska siitä löytyy melkein jokaiseen keskeiseen teologiseen kysymykseen vastauksia, jotka näyttävät vievän täysin eri suuntiin. Tuomitaanko kaikki ihmiset aikojen lopussa, vai vapautuvatko Jeesukseen uskovat tuomiosta kokonaan? Tuomitaanko ihmiset pelkästään tekojensa mukaan, niin kuin vertaus viimeisestä tuomiosta antaa ymmärtää, vai onko kaikki uskon varassa, niin kuin Paavali kirjoittaa? (Matt. 25:31-46; Gal. 2:16) Halusiko Jeesus säilyttää Mooseksen lain jokaista yksittäistä kirjainta myöten vai uudistiko hän radikaalisti lain julistamalla kaiken ruuan puhtaaksi ja todistamalla sapatin tulleen luoduksi ihmistä varten, eikä päin vastoin?! (Matt. 5:18; Matt. 15:1-20; Mark. 22:23-28) Pitääkö Jumalan valtakunnassa antaa hyvä- ja huonolaatuisen viljan kasvaa samalla pellolla, vai tulisiko seurakunnassa harjoittaa kirkkokuria? (Matt. 13:24-30; Matt. 18:15-17) Onko nainen alisteinen suhteessa mieheen, vai korostetaanko mieluummin, että Kristuksessa ei ole miestä eikä naista? (Ef 5:22-23; Gal 3:28)

Tällaiset vastakohtat ovat tehneet teologian historiasta dynaamisen, mutta myös johtanut jatkuviin teologisiin kiistoihin. Teologian historia ei tarjoa mutkattoman

oikeaoppista linjaa vaan toistuvia yrityksiä tasapainotella kahden ääripään välillä. Toisesta ojasta löytyy esimerkiksi ankara lakihenkisyys, toisesta ”halpa” armo, joka ei vaadi mitään eikä johda mihinkään. Toisesta ojasta löytyy tuomitseva ja kostava Jumala, toisesta rakastava mutta ääritapauksessa voimaton tai välinpitämätön Jumala. Vastaus siihen, miten kirkon tietyssä tilanteessa pitää toimia tai opettaa, ei ole löydettävissä pelkästään viittaamalla yksittäiseen raamatunkohtaan. Kirkkohistorian aikana monet kirkolliset vaikuttajat tai liikkeet ovat kehittäneet yksinkertaistavia tulkintoja, jotka ovat saaneet aikaan sekä teologisia että poliittisia kiistoja. Ajan myötä karkeimmat ylilyönnit ovat kuitenkin yleensä tulleet korjatuiksi.

Kirkollisen teologisen työn tavoitteena tulisi olla löytää juuri tähän aikaan ja tilanteeseen muokattuja vastauksia, jotka uskottavalla tasapainottelevat ääripäiden välillä. Raamatunkohtien välinen jännitys pitää säilyttää ja kääntää voimavaraksi. Vastuullinen raamatullinen teologia on sellainen teologia, joka ei kiellä eri suuntiin vetävien tekstien olemassaoloa Raamatun ja teologisen perinteen sisällä, vaan pyrkii tulkitsemaan ne toistensa valossa ja asettamaan ne tärkeysjärjestykseen. Tämä vaatii perinteen huolellista tutkimista, mutta myös avointa keskustelua eri tavalla ajattelevien kesken kirkon sisällä.

Kyky elää yhdessä

Kun haemme vastausta siihen, miten Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tulisi elää erilaisten avioliittokäsitysten keskellä, on hyvä ottaa oppia menneestä. Viimeisten sadan vuoden aikana on syntynyt kiistoja esimerkiksi eronneiden vihkimisestä, avoparien toimisesta kummeina ja naisten oikeudesta saada pappisvihkimys. Koska virkakysymyksen aiheuttamat ristiriidat kulminoituvat kirkon elämän keskipisteessä, ehtoollisvietossa, sen kohdalla kompromissien löytäminen on osoittautunut hankalaksi. Kasteiden ja vihkimisten kohdalla kirkkoa repivistä riidoista on sen sijaan usein välttytty, koska kyseiselle kihlaparille tai perheelle yleensä on löytynyt pappi.

Uudesta testamentista on minusta löydettävissä kiinnostava malli siitä, miten kirkossa tulisi voida elää yhdessä erilaisista teologisista painotuksista huolimatta. Kristittyjen velvollisuudesta noudattaa Mooseksen lakia kehkeytyi varhaisissa seurakunnissa vaikea ja repivä kiista. Joidenkin mielestä Mooseksen lakia piti seurata miesten ympärileikkausta myöten, toiset, kuten esimerkiksi Paavali, korosti kristityn vapautta lain seuraamisesta. Monet löytyivät todennäköisesti jostain sieltä välistä. Kiista korostui ruokapöydässä, jossa jotkut pitivät kaiken ruuan puhtaana, toiset taas seurasivat Mooseksen lain tiukkoja puhtaussääntöjä.

Paavali kehotti nöyryyteen ja keskinäiseen kunnioittamiseen: ”Joka syö kaikkea, älköön halveksiko sitä joka ei syö, ja joka taas ei syö kaikkea, älköön tuomitko sitä joka syö. Onhan Jumala ottanut omakseen hänetkin.” (Room. 14:3) Lihansyönti oli erityisen herkkä asia, koska se oli usein peräisin temppeleissä toimitetuista uhreista. ”Tottumuksesta epäjumaliin jotkut lihaa syödessään edelleenkin ajattelevat, että se on epäjumalille uhrattua, ja tämä tahraa heidän epävarman omantuntonsa. Ei ruoka vie meitä lähemmäs Jumalaa. Emme menetä mitään, jos jätämme syömättä, emmekä voita mitään, jos syömme. Pitäkää kuitenkin huoli siitä, ettei tämä teidän vapautenne saa heikkoja kompastumaan.” (1.Kor. 8:7-9)

Historiallisiin analogioihin liittyy aina riskejä. Mikään tilanne ei ole koskaan täysin verrattavissa toiseen. Minusta Paavalin neuvot voisivat kuitenkin olla hyödyksi, kun mietimme, miten tulisimme elää luterilaisessa kirkossa erilaisten avioliittokäsitysten ristipaineessa. Toinen katsoo, että Raamatun ja kristillisen etiikan ja ihmiskäsityksen valossa on välttämätöntä antaa samaa sukupuolta oleville pareille mahdollisuus kirkolliseen vihkimykseen. Toisten mielestä tämä on Jumalan tahdon vastaista, vedoten Raamattuun ja kirkkomme perinteeseen.

Jumalan valtakunnassa olisi syytä priorisoida oikein. Seksuaalinen suuntautuneisuus ja kaipuu hellyyteen on tärkeä meille ihmisille, mutta siitä, miten aikuiset ihmiset vapaaehtoisesti, toisiaan kunnioittaen ja uskollisuuteen pyrkien toteuttavat seksuaalisuuttaan, ei pidä tehdä kirkkoa jakavaa asiaa. Annan Paavalille viimeiset

sanat: ”Älkää antako aihetta pilkata sitä hyvää, minkä olette saaneet. Jumalan valtakunta ei ole syömistä eikä juomista, vaan vanhurskautta, rauhaa ja iloa, jotka Pyhä Henki antaa.” (Room. 14:16-17)

Lähteet

Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat. Helsinki: Sleykirjat 1990.

Hautala, Jukka: Avioliiton siirtymä patriarkaalisesta kontekstista jälkipatriarkaaliseen. Sivut 31-41 tässä lehdessä.

Kasvavaa yhteyttä. Julistus kirkosta, eukaristiasta ja virasta. Suomalaisen luterilais-katolisen dialogikomission raportti. Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja Katolinen kirkko Suomessa: Helsinki 2017

Ketola, Kimmo: Parisuhteen teologian haasteet yhteiskunnan ja kulttuurin muutoksessa. Sivut 42-56 tässä lehdessä.

Kirkolliskokous, perustevaliokunta. 2018. Perustevaliokunnan mietintö 1/2018 edustaja-aloitteesta 1/2017. Kirkon avioliittokäsityksen laajentaminen. Helsinki: Kirkolliskokouksen perustevaliokunta.

Luther, Martin: Avioliitosta. Käänn. Anne Leu. Kauniainen: Perussanoma 2014.

Luther, Martin: Vom ehelichen Leben und andere Schriften über die Ehe. Ditzingen: Reclam 2016.

Mikkola, Sini: ”Toinen otetaan, toinen jätetään.” Reformaation tekstien käyttö kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietinnössä. Sivut 16-30 tässä lehdessä.

Vähäkangas, Päivi ja Nissinen, Martti: Raamattu ja avioliitto perustevaliokunnan avioliittomietinnössä. Sivut 4-15 tässä lehdessä.

Kirja-arvostelut

Taantuvan tasa-arvon kirkko. Toimittanut Anni Tsokkinen. Kustantamo S&S. Helsinki. 2019.

Taustamaisemasta

Maaliskuun alussa vuonna 2018 Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa vietettiin yhteisen pappeuden 30-vuotisjuhlaa. Ensimmäiset naiset vihittiin pappisvirkaan 6.3.1988. Juhlatunnelmaa varjostivat kuitenkin muutamat julkisuuden ilmiöt. Ne olivat kirjan toimittaja **Anni Tsokkisen** mukaan syynä artikkelikokoelman synnylle. Ensinnäkin helmikuun alussa vuonna 2018 arkkipiispan vaalin ensimmäisen kierroksen tulos kertoi, että naisten pappeuteen kielteisesti suhtautunut ehdokas **Ville Auvinen** sai 13% annetuista äänistä äänten jakautuessa viidelle ehdokkaalle. Vaikka kannatus tuskin olisi riittänyt pidemmälle, se kuitenkin kertoi siitä, että kirkossamme on varsin merkittävä joukko – erityisesti pappeja – jotka eivät hyväksy kolmekymmentä vuotta sitten tehtyä virkaratkaisua.

Toiseksi yhteisen pappeuden juhlaa pohjusti myös **Kati Tervo-Niemelän** tutkimus kirkon työntekijöiden kutsumuksesta ja työn todellisuudesta. Naisia seurakuntapapeista on käytännössä jo puolet. Tästä huolimatta miespuolisten pappien asenteet naisten kirkkoherruutta, johtajuutta tai piispuutta kohtaan olivat nihkeitä. Suorastaan kielteisiä ne olivat kanttoreiden keskuudessa. Kolmanneksi marraskuussa (2018) 28 kirkolliskokousedustajaa julkaisi kirjelmän, jossa vaadittiin naispappeuden vastustajille lisää elintilaa kirkossa.

Näiden julkisuuden esimerkkien kohdalla voi kysyä, onko sukupuolten välinen tasa-arvo taantumassa Suomen luterilaisessa kirkossa, tai onko sukupuolten välistä tasa-arvoa kirkossa koskaan ollutkaan.

Sisällöstä

Kirja sisältää 13 artikkelia. Niitä yhdistää laajasti ottaen kysymys, kuinka hyvin kirkkomme on kartalla siitä, missä nyt mennään. Kirjan aihepiirissä ei ole pelkästään kyse naisten asemasta kirkossa. Artikkeleissa pohditaan samalla myös sitä, minkälainen tulkinta ajasta, kulttuurista ja niitä raamittavista arvoista kirkon virallisissa äänenpainoissa annetaan.

Enemmistö kirjoittajista on teologeja. Lisäksi mukana on kaksi uskontotutkijaa, diakoni, lääkäri ja ekonomi. Artikkeleissa pohditaan naisen [kyseenalaistettua] asemaa kirkon työssä, etenkin pappisvirassa. Näkökulma laajentuu vaatimukseen päivittää ja kirkastaa kirkon ihmiskuvaa. Tällä on ulottuvuutensa naisten tasavertaisuuden lisäksi sukupuolisuuden monimuotoisuuden suuntaan ja sitä kautta kysymykseen samansukupuolisten avioliitosta, feminismistä, ruumiillisuudesta ja kirkon sanoman relevanttiudesta tässä ajassa.

Artikkeleiden kehyksen muodostaa patriarkaalisten valtarakenteiden osoittaminen ja läpivalaisu. Taustalla on vahva sukupuolitutkimuksen teoriatausta, vaikka puheenvuorot itsessään ovat hyvin henkilökohtaisia eivätkä vaadi tieteellisen keskustelun tuntemista. Kirjoitukset popularisoivat havainnollisella tavalla feministisen tutkimusotteen pohjalle rakentuvaa analyysia rakenteista, vallasta ja niiden uusintamisesta ja uusiutumisesta. Kirjoittajat tekevät tarkkoja havaintoja siitä, miten patriarkaaliseen perinteeseen nojaava valta, rakenteet ja käytännöt hallitsevat kirkossa ja ovat este uudelle ajattelulle ja toiminnalle. Kirkko on valkoisen miespapin hallitsema alue.

Tästä lähtökohdasta katsoen avautuu kysymys, miksi kirkon sanoman merkityksellisyys on niin suurissa vaikeuksissa ja haastettuna. Ja miksi silloinkin, kun kirkossa puhutaan armosta tai hyväksynnästä, viesti kuullaan vastakohtanaan. Kirkko alkaa olla maineriski yhteistyökumppanien kannalta. Teot puhuvat aina

vahvemmin kuin sanat. Annan seuraavassa kirjoittajien puhua omalla äänellään (ja viittaa kirjan sivunumeroihin hakasulkeissa).

Tiina Kristoffersson kuvaa henkilökohtaisella ja koskettavalla tavalla kirkkosuhteensa päättymisen. Hän kysyy [kirkolta]: ”Yllätytkö, kun ruumiisi jäsenet ensin puutuvat tunnottomiksi, sitten tippuvat pois?” [136] ja jatkaa: ”Olen tuonut kummatkin lapseni kasteellesi, mutta messuusi en ole heitä tuonut. Se on tietoinen valinta. En halua lasteni kohtaavan sitä toiseutta, jota olen itse luonasi kokenut. Haluan lasteni oppivan, että totuus kasvaa alhaalta ylöspäin, ruohonjuuresta kohti tähtitaivasta. Sellaista ei opita sinun luonasi.” [142]

Aino-Maija ja Outi Elonheimo kirjoittavat, mitä merkitsee olla samaa sukupuolta oleva pariskunta kirkossa. He toteavat että ”sisäinen ristiriita kirkon oman rakkauden evankeliumin ja ihmisten eriarvoisen kohtelun välillä on liian suuri. Sanooko kirkko tällä hetkellä jäsenilleen ’Tulkaa kaikki’ vai ’Menkää pois’?” [70]. Heidän mukaansa globaalisti, ja Suomessakin, on menossa muutos sosiaalisesti kestävän ja reilun yhteiskunnan rakentamiseksi. ”Se on raikas voima, joka pyyhkii edeltään vanhan ja tunkkaisen, etuoikeuksiensa vaalijat sekä pelokkaat ja toisten mestarointiin ja normittamiseen pyrkivät voimat. Jos ei kirkko, jolla on hallussaan suuri rakkauden, oikeudenmukaisuuden ja armon sanoma, jolla on Kristuksen kasvot, kaikkien ihmisten kasvot, ole tässä mukana, kuka on? Espoon vastavalittu piispa Kaisamari Hintikka on rohkeasti ensi töinään vaatinut kirkkoa kirkastamaan ihmiskuvaansa.” [71]

Henna Salo avaa henkilökohtaista polkuaan sateenkaariparien papiksi. Kirkossa toimitaan nyt epäviisaasti. ”Kirkko menettää luotettavuutensa ja ajaa itsensä marginaaliin, jos sen arvot poikkeavat yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyistä arvoista.” [81] ”Kirkollisessa keskustelussa toistuu usein väite, että kysymys samaa sukupuolta olevien vihkimisestä koskee vain pientä, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen muodostamaa marginaaliryhmää. Tosiasiassa vastustajat ovat tänä päivänä todella pieni vähemmistö, joka pitää hengellisenä panttivankinaan paljon suurempaa joukkoa. Kyse on siitä, haluaako kirkko olla tämän pienen

vähemmistön sulkeutunut yhteisö vai aidosti jäsentensä näköinen.” [80] Mikäli kirkossa jääräpäisesti kieltäytytään tarttumasta tähän asiaan, Salon mukaan ”kirkosta eivät lähde vain vähemmistöt, vaan myös heidän läheisensä. Lapsiasiainvaltuutettu Tuomas Kurttilaa vapaasti lainaten: koko maailma siirtyy eteenpäin ja jättää kirkon väen tappelemaan keskenään.” [82]

Seksuaalisuuden ja ihmiskuvan ongelmia ja lausumattomia taustoja tarkastellaan useassa artikkelissa. **Selja Purovaara** kiteyttää kirkon lausumattoman ihmiskuvan **Harold Garfinkelin** luonnehtimaan luonnollisen sukupuolijärjestelmän määritelmiin: ”1. On kaksi, ja vain kaksi sukupuolta. 2. Henkilön sukupuoli on muuttumaton. 3. Sukuelimet ovat sukupuolen olennainen tunnusmerkki. 4. Poikkeamia kahdesta sukupuolesta ei tule ottaa vakavasti. 5. Sukupuolesta toiseen ei voi siirtyä kuin seremoniaalisesti. 6. Jokainen henkilö tulee luokitella jompaankumpaan sukupuoleen. 7. Jako miehiin ja naisiin on ’luonnollinen’. 8. Jompaankumpaan sukupuoleen kuuluminen on ’luonnollista’. Luulen, että luterilaisen kirkon virallinen käsitys sukupuolesta tulisi hyvin lähelle tätä Garfinkelin kokoamaa listaa. Varma en toki voi olla, sillä sukupuolen määrittelystä ei tietääkseni ole kirkossa juuri käyty keskustelua.”

Salla Ranta tuo esille kokemuksiaan, joissa hän on joutunut sukupuolistereotyyppioista juontuviin ristiriitatilanteisiin. Naisen sukupuoleen liitetään kirkossa sekä teologista alistamista että salakavalampaa ’paikalleen laittamista’. [49] Naisen asiantuntemus pukeutuu ’naisnäkökulmaksi’ – ei asiantuntemukseksi sinänsä. [54] ”Tasa-arvon iso kysymys on se, miten puretaan miehen sukupuolelta sen vanha valta-asema pitämättä mitään sukupuolta, myöskään naista, toista parempana. Kaksinapainen sukupuolijärjestelmä pitäisi nostaa kantimiltaan molemmista päistä.” [56]

Rannan aloittama tematiikkaa laajenee **Saara Huhanantin** kirjoituksessa kirkolliseen mies- ja pappisvaltaan, joka näkyy kirkollisten johtajien kokoontumisissa. Pääasiassa kirkossa johtajina ovat keski-ikäiset pappismiehet. Huhanantti tarkastelee kysymystä pappisviran ylivertaisuudesta diakonian virkaan nähden. Kysymys on hänen

mukaansa luterilaisen tunnustusperinteen patriarkaalisesta, pappiskeskeisestä traditiosta. ”Paitsi naisten pappuus ja naisten mahdollisuudet kirkon johtotehtäviin, myös diakonian viran tunnustaminen osaksi kirkon virkaa ovat käytännöllisiä päämääriä ja konkreettisia tapoja uudistaa kristillistä kirkkoa ja uskoa. Juuri nyt, kun nainen on valittu toista kertaa piispaksi Suomessa, jaksan taas uskoa siihen, että uudistuminen on mahdollista.” [122]

Eeva-Kaisa Rossi pohtii kirkon vaikeaa suhdetta [ei vain naisen] ruumiillisuuteen ja siitä avautuvaan laajempaan kosketuspintaan elämän ja uskon välillä. ”Pyhä on irti arjesta, vaikka sen pitäisi olla kiinni siinä”. [154] Pappenteen kytkeytyy sukupuolisuutta laajempia konnotaatioita ’luokkaisuuden’ synnyttämästä etäisyydestä. Vastapainoksi hän toteaa, että ”käytännöllisyys, maanläheisyys ja eettisyys olisivat hyviä suuntaviivoja sille, miten olemme pappeja – miten kehomme asettuvat tämän materiaalisen todellisuuden joukkoon, miten ne liikkuvat, elehtivät, kyykistyvät ja ojentuvat erilaisten ihmisten keskellä.” [152]

Teemu Ratinen käsittelee maskuliinisuuden kriisiä kirkossamme. Hän kuvaa ajatusta ’terapeuttisesta käänteestä’ kirkollisessa puheessa. ”Kirkon psykologisoituminen on osa laajempaa länsimaisen kulttuurin muutosta, jonka seurauksena erilaiset terapeuttiset ajattelumallit, ihanteet ja käsitteet ovat 1900-luvun puolesta välistä alkaen saaneet jatkuvasti enemmän painoarvoa elämän eri aloilla. Muutosta on nimitetty myös terapeuttiseksi käänteeksi, jonka seurauksena esimerkiksi tunteita, henkilökohtaista kasvua, persoonan aitoutta ja yksilön hyvinvointia on alettu korostaa ja arvostaa aiempaa enemmän.” [99] Ratisen mukaan paluuta menneeseen ei ole. ”Uudenlaiset miehenmallit voisivat antaa miehelle rohkeutta lähestyä myös ehdoitta rakastavaa Jumalaa. On nimittäin täysin mahdollista, että monille miehille Jumala nimenomaan on hyväksyvän ja intiimin vuorovaikutussuhteen vastavuoroinen kumppani – miehuuden kulttuurin sanelemasta pakosta tätä ei vain uskalleta tai kyetä paljastamaan julkisesti.” [110]

Anni Tsokkinen kirjoittaa hengellisen väkivallan teemasta, joka ei ole kirkon sisällä vain ahtaiden ja pakottavien herätysliikkeiden piirre. ”Tosiasia kuitenkin on, ettei pelon logiikkaa hyödyntävä, tinkimättömän oikeassa olemisen maailma ole mihinkään kadonnut. Se on edelleen täällä, keskuudessamme, kirkossamme. Se elää kovissa katseissa ja tuomitsevilla sanoilla. Se elää kristityissä, joilta puuttuu kyky ymmärtää mitä tarkoittaa: katso ihmistä. Tuon maailman tärkein käsky on alistu! Älä kuvittele, että voisit itse tietää, mikä on oikein ja hyvää sinulle tai toiselle ihmiselle. Usko vain, mitä sinulle sanotaan. Ole kuuliainen. Ole lapsi.” [128] Tsokkinen kuvaa uskonnollista etsintäänsä yksilökeskeisestä alistumisesta lopulta kohti **Sally McFaguen** tarjoaa näkyä maailmassa olevasta Jumalasta. ”Entä jos seurakuntalaiset eivät avaa kotikirkkonsa ovea sen vuoksi, että siellä julistettava sanoma on liian taivaallista, irti tästä ajasta ja maailmasta? Entä jos ihmiset odottavat kirkolta jotain muuta kuin opastusta kaikkivaltiaan patriarkan palvontaan? Säröille lyödyn maailman ja ihmisen puolustaminen. Eikö juuri se ole kirkon tehtävä?” [133]

Päivi Vähäkangas, Satu Saarinen ja Helena Kauppila pohtivat kirjoituksissaan naisen ja pappisuuden teemoja. Vähäkankaan näkökulma on Uuden testamentin maailmassa ja siitä johdetuissa tulkinnoissa. Paavalia ei voi pitää modernin feminismiin saarnaajana, mutta esiin murtautuva uusi uskontulkinta sisälsi myös naisten kannalta enemmän mahdollisuuksia kuin se, mikä myöhemmin Uuden testamentin sisäisessä kehityksessä vakiintui käytännöksi virkojen ja hierarkian muodossa. Vähäkangas alleviivaa sitä, että tasa-arvo ajatuksena on kristinuskolle ”kotoperäistä”, ei vasta myöhäisempää lisää [17].

Pohjoisen Suomen tilanne naisten ja pappisviran osalta on omanlaisensa. Piispa **Olavi Rimpiläinen** ei suostunut vihkimään naisia hiippakuntaansa. Tilanne muuttui **Samuel Salmen** aloittaessa piispana vuonna 2001. ”Takatalven” ja ”kevään” merkit kuvaavat hyvin pohjoisen tilannetta. **Satu Saarinen** näkee ympärillään merkkejä, joissa on jälleen takatalven tuntua. Yksi niistä on kysymys niin sanottujen erillismessujen viettämisestä. Alttarin tulisi olla jakamaton. Saarinen muistuttaa Luterilaisen maailmanliiton (LML) linjauksista sukupuolten välisestä

oikeudenmukaisuudesta. Hänen mukaansa yksi konkreettinen teko olisi poistaa vuonna 1986 päätökseen jätetty ponsi kaikkineen.

”Naisissa on jotakin olemuksellisesti Jumalan sanan vastaista.” [33] **Helena Kauppila** pohtii artikkelissaan syvyyspsykologisia teemoja – yhteisön ja yksilön varjoja, häpeää, syyllisyyttä, Minää ja Itseä. Kristillinen kirkko on yhteisönä kilvoitellut pyhän suuntaan, mutta kantaa ruumissaan myös varjoansa. Kauppilan mukaan päätös avata pappisvirka naisille on ollut suurempi muutos kuin mitä ehkä ajateltiin: feminiini astui maskuliinin rinnalle [42]. Silti tämä dramaattinen muutos ei ole ulottunut kirkollisen vallankäytön ja vakavan teologisen työskentelyn ytimeen. ”Yksilön ja yhteisön avautuminen ottamaan vastaan omat varjonsa tarkoittaa myös sukupuolen erilaisten puolien hyväksymistä. Hyvyyden ja pahuuden, terveyden ja sairauden, vapauden ja ahdinkoisuuden kantamisen lisäksi kannamme kaikki sekä feminiinistä että maskuliinista mukamme. Tästä syystä on tärkeää, että kuva sukupuolesta on avara ja dynaaminen, jotta jokainen voi rakentua kohti sitä elämän kutsua, jonka vastaanottajaksi hänet on valittu.” [44]

Kirjan päättää **Minna Mannertin** tulevaisuuskuva: ”Unelmoin sellaisesta kirkosta, jossa osataan tasa-arvoa edistävät käytännöt ja joka on valmis systeemin tasolla edistämään tasa-arvoista kulttuuria. Kirkon tulee olla monimuotoinen, erilaisia ihmisiä edustava yhteisö, joka tarjoaa mahdollisuuden olla aidosti yhteydessä toisiin ihmisiin ja pyhään. Myös ruohonjuuritasolla tapahtuu.” [167] Mannert toivoo kirkkoa, joka olisi reaktiivisen sijasta proaktiivinen ja joka käyttäisi enemmän aikaa tulevaisuuden rakentamiseen kuin toisten käsitysten korjaamiseen. [181]

Arviointia

Kirjoittajien kokemukset ovat havahduttavia, todellisia ja aitoja. Kritisoimansa vallitsevan todellisuuden näkökulmasta ne olisi helppo myös jättää sellaisiksi, kokemuksiksi. Kokemukset tulevat ja menevät. Kyyninen tai vastakkaisesti ajatteleva

voi todeta, että on hänelläkin kokemuksensa, jotka ovat toisenlaisia. Uskova voi uhriutua ja kuvata sitä painolastia, jota joutuu vähemmistön edustajana, pilkattuna ja uskonsa tähden ylenkatsottuna kokemaan. Luterilaisessa teologiassa perinteisesti on vedottu (muuttumattomaan) sanaan ja oikeaan oppiin (häilyvien) kokemusten sijaan. Tätä muuttumattomuutta uskolliset (miehet) peräänantamattomasti puolustavat. Tämä on kuitenkin vain pintaa. *Taantuvan tasa-arvon kirkko* -teos asettaa lukijan syvemmän periaatteellisen kysymyksen äärelle: ovatko ihmiset ihmisinä samanarvoisia Kristuksessa? Kysymys on syvempi ja perustavampi kuin esimerkiksi vaatimus, että tasa-arvon nimissä naisten pappeteen kielteisesti suhtautuville tulisi kirkossa tarjota oikeus olla ja toimia vakaumuksensa mukaisesti. Analogiana jälkimmäiselle vaatimukselle on lähinnä ajatus, eikö reformoitu kirkko Etelä-Afrikassa saisi edelleen opettaa, että on Jumalan tahto, että musta ja valkoinen pidetään erillään ja että vain valkoinen voi johtaa seurakuntaa.

Artikkeleiden takana on vakavia tieteeseen pohjautuvia havaintoja siitä, millä tavalla valta ja hierarkiat rakentuvat ja ylläpitävät itseään. Niiden pohjalta voidaan päätellä, että sukupuolella, rakenteilla, uskomuksilla on merkitystä esimerkiksi siinä, onko nainen täysivaltainen toimija kirkossa. Naisten sivuuttaminen kirkossa ei tarkoita välttämättä sitä, että miehet takertuisivat valtaan tieteen tahtoen. Enemmänkin kyse on siitä, ettei yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden ilmiöitä ole tietoisesti läpiajatteltu eikä läpiajattelun johtopäätöksiä laitettu käytännön toimiksi. Toki valtaan takertumista ja sen tietoista siirtämistä turvallisiin (miesten) käsiin tapahtuu sitäkin. Luterilaisen maailmanliiton *Linjaus sukupuolten välisestä oikeudenmukaisuudesta* (2013) tarjoaa hyvän etenemiskartan sukupuoleen tai muuhun sidotun syrjimyksen vähentämiseksi ja tasa-arvon edistämiseksi. Toteutus edellyttää sitoutunutta, tietoista ja aktiivista työtä.

Jälkimietteitä

Tasa-arvokysymyksillä on historiansa. Osaltaan ne juontuvat teollistumisen aikakauteen ja naisten oikeuteen saada työstään sama palkka kuin miesten. Nyky-yhteiskunnassa on enää vähän sellaista työtä, joissa miesten ja naisten fyysisen suoritusvoiman ero merkitsisi jotakin. Ero tulee esille lähinnä urheilussa. Euroopassa teollistuminen, kasvava hyvinvointi, yksilönvapaus ja samojen mahdollisuuksien tarjoaminen ihmisille sukupuolesta riippumatta ovat luoneet kulttuuriympäristön, jossa naisen tasavertainen asema tulee kiistetyksi periaatteessa enää väkivallan, voimankäytön ja pakottamisen ääritilanteissa (perheväkivalta, raiskaus).

Toisen maailmansodan jälkeen länsimaat ovat pyrkineet rakentamaan tulevaisuutta, joka pohjaa rauhaan, yhteisiin sopimuksiin, vuorovaikutukseen ja ihmisoikeuksiin. Tämän projektin onnistumisesta kertoo se, että maailma kokonaisuutena on koetusti parempi paikka elää aina vain useammille ihmisille. Rauhanajasta, vuorovaikutuksesta ja sopimusperustaisuudesta on ollut suuri hyöty etenkin pienille maille kuten Suomelle. Maailmanpankin tuore raportti kertoo, että Ruotsi, Tanska, Belgia, Ranska, Latvia ja Luxemburg saivat täydet sata pistettä vertailussa, jossa kartoitettiin tasa-arvon toteutumista työelämässä. ([HS 3.3.2019](#)).

Suomessa sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulmasta merkittävin kehitysvaihe oli 1980-luku. Suomi laittoi monia keskeisiä asioita kansainväliselle tasolle ja ratifioi YK:n naisten asemaa koskevan yleissopimuksen. Tuolloin kirkossa toimittiin yhtä jalkaa yhteiskunnallisen kehityksen kanssa (päätös naispappeudesta 1986). Mutta se, mitä lainsäädännön tasolla tapahtui, ei välttämättä ole tapahtunut vieläkään käytännössä. Suomalaisten – sekä miesten että naisten – tavat, asenteet, oletukset ja käytännöt heijastavat toisenlaista todellisuutta. Paljolti kyse on siis tiedostamattomasta tai tahdottomasta tilanteesta. [Hofsteden](#) kulttuureja vertaileva malli paljastaa, että Suomi on arvoiltaan muita pohjoismaita 'maskuliinisempi'. Vaikka lainsäädännön tasolla asiat ovat kunnossa, ihmisten asenteet laahaavat jäljessä. Onko kirkolla ollut jokin rooli tämän asennemaailman vahvistamisessa tai 'silleen jättämisessä'?

Itselleni asenteiden ja lainsäädännön kuilu on tullut useasti vastaan niin yhteiskunnallisissa kuin kirkollisissa kuvioissa. Pohjoisessa Suomessa helposti päivitellään sitä, jos johonkin johtotehtävään on tarjolla 'vain' naisia. Päivittely on sitä kovempaa, jos tehtävän on perinteisesti katsottu kuuluvan miehelle (tekninen johtaja, kaupunginjohtaja, kirkkoherra).

Suomalainen yhteiskunta on koostunut pääsääntöisesti ihmisistä, jotka ovat myös kirkon jäseniä. Kirkossa tosin tiiviin ideologisen ja dogmaattisen vastarintaman muodostanut naispappeuden vastustus tekee tasa-arvokysymyksestä vaikean ja näkyvän. Kirkossa ei ole uskallettu, osattu, nähty tarpeellisena tai haluttu tarttua tasa-arvokysymyksiin määrätietoisesti.

Kokemus naisten aseman taantumisesta on juuri nyt yleisempi. Euroopassa nouseva nationalismi ja maahanmuuttovastaisuus kantavat mukanaan maskuliinisia arvoja ja voimapolitiikka, jotka ovat perinteisesti liitetty patriarkaaliseen toimintaan. Helmikuun lopulla vuonna 2019 joukko maailman tunnettuja naisjohtajia esitti huolensa naisten aseman heikentymisestä. ([HS 1.3.2019](#)) He katsovat, että sotien jälkeen rakennettu monenkeskiseen yhteistyöhön perustuva maailmanjärjestys on heikkenemässä ja se on jälleen uhka myös naisen asemalle.

Sukupuolten välinen tasa-arvo tarvitsee kontekstikseen todennäköisimmin rauhan, vakauden, yhteistyön, vuorovaikutuksen ja luottamuksen maaperän. Se voi syntyä vain sukupuolten välisenä yhteistyönä. Patriarkaalinen kulttuuri vahvistuu epäluulojen, kilpailun, voimannäytön ja -käytön konteksteissa. Kun puhutaan tasa-arvosta kirkossa tai yhteiskunnasta, joudutaan ottamaan samalla kantaa myös siihen, minkälaiseen maailmanjärjestykseen me uskomme yksilöinä, yhteisönä, yhteiskuntina tai globaalina yhteisönä. Tasa-arvon konteksti on työläs saavuttaa ja haastava ylläpitää. Mutta kun historian jälkiä tarkastelee, sen eteen kannattaa tehdä töitä hartiavoimin. Eikä vain naiset. Tai miehet. Vaan kaikki ihmiset.

Lähteet

- Huusko Jukka: *Naisten oikeudet tulkitaan uhkaksi valtarakenteita kohtaan – Kymmenet naisjohtajat varoittavat tasa-arvon takaiskusta*. HS 1.3.2019.
- Linjaus sukupuolten välisestä oikeudenmukaisuudesta. (Gender Justice Policy* julkaissut The Lutheran World Federation - A Communion of Churches, Department for Theology and Public Witness, Switzerland 2013). Suomentanut Minna Hietämäki. Kirkkohallituksen julkaisuja.
- Mikkonen Minttu: *Raportti: Maailmassa on vain kuusi maata, joissa naiset ja miehet ovat lain mukaan tasa-arvoisia työelämässä – Suomi ei kuulu joukkoon*. HS 3.3.2019.
- Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2018*. Tilastokeskus. Luettavissa: http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_sts_201800_2018_1972_2_net.pdf
- Tervo-Niemelä Kati (2018): *Kutsumuksen imu ja työn todellisuus*. Pappien, teologien ja kanttoreiden suhde työhön, työhyvinvointi ja suhtautuminen ajankohtaisiin kysymyksiin Kirkon akateemisten jäsentutkimuksessa. – Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 58.

Vartija N:o 1/2019

V. 1888 perustettu riippumaton aikakauslehti
131. vuosikerta

Julkaisija:

Vartija-aikakauslehden kannatusyhdistys r.y. (riippumaton yhdistys)

ISSN 0782-033X

www.vartija-lehti.fi

toimitus@vartija-lehti.fi

Päätoimittajat:

(vastaava)

Matti Myllykoski

Isonnevantie 41 A 9

00320 Helsinki

p. 050-3182453

matti.myllykoski@helsinki.fi

Mikko Ketola

Kirkkohistorian laitos

PL 33, 00014 Helsingin yliopisto

p. (09) 19122055

mikko.ketola@helsinki.fi

Vartijan kannatusyhdistyksen jäsenyys vuodelle 2019

Vartijan tukijäsen saa kaikki lehden numerot ja e-kirjat välittömästi niiden ilmestyttyä pdf-tiedostoina sähköpostiinsa. Lisäksi hän saa toimituksen uutiskirjeen ja kutsuja kiinnostaviin lukijatapaamisiin. Lehden nettisivulle uudet numerot ilmestyvät kaikkien luettaviksi pari kuukautta myöhemmin. Lukijatapaamisista tiedotetaan vain lehden tukijoille.

Vapaaehtoinen tukijäsenmaksu 20 € (opiskelijat ja työttömät 10 €) yhtä lukijaa kohden vuodelle 2019 maksetaan lehden Danske Bankin tilille FI79 8146 9710 2040 57. Viestitilaan maksaja merkitsee e-lehden ja e-kirjojen saajan tai saajien **sähköpostiosoitteen** ja varmuuden vuoksi myös **puhelinumeron**. Maksaja saa välittömästi tiedon lehden julkaisemisesta Vartijan nettisivulla. Lisätietoja asiasta antaa matti.myllykoski@helsinki.fi

Toimitusneuvosto

Suvi Kava, Salla Ranta, Mikko Ketola, Matti Myllykoski.

Vinjettikuvat: Anssi Rauhala